

ПСИХОЛОГІЧНА СЛУЖБА

Інформаційно-методичний вісник психологічної служби системи освіти Дніпропетровщини

№ 3, вересень 2011

ЧИТАЙТЕ У НОМЕРІ:

* * *

Про результати діяльності психологічної служби системи освіти Дніпропетровської області у 2010-2011 навчальному році

* * *

Обласні навчально-методичні заходи у 2011-2012 навчальному році

* * *

Результати атестації в 2011 році

* * *

Про вжиття додаткових заходів щодо розвитку психологічної служби

* * *

Положення про методичне об'єднання практичних психологів і соціальних педагогів

* * *

Методичні розробки практичних психологів-методистів

Авторський колектив:

Мушинський В.П., завідувач Дніпропетровським обласним НМЦ практичної психології і соціальної роботи, практичний психолог-методист;

Савельєва Н.В., співробітник Дніпропетровського обласного НМЦ практичної психології і соціальної роботи, практичний психолог-методист;

Крамаренко С.Г., завідувачка кафедрою педагогіки і психології ДООППО, кандидат педагогічних наук.

Васильковська С.І., директор Дніпропетровського обласного психолого-медико-педагогічного центру, вчитель-методист.

Психологічна служба. Інформаційно-методичний вісник психологічної служби системи освіти Дніпропетровщини, № 3, вересень 2011

До першої частини збірника увійшли інформаційно-аналітичні матеріали.

До другої частини збірника включені нормативно-правові документи, що регулюють діяльність психологічної служби системи освіти Дніпропетровської області у 2011-2012 навчальному році.

До третьої частини – методичні розробки практичних психологів-методистів, яким присвоєно педагогічне звання «практичний психолог-методист» за результатами атестації 2011 року.

Збірник адресовано керівникам районних та міських управлінь, відділів освіти, методистам рай/міськ/во з психологічної служби, практичним психологам і соціальним педагогам навчальних закладів.

З М І С Т

Частина I. Інформаційно-аналітичні матеріали

- Аналіз результатів розвитку психологічної служби системи освіти Дніпропетровської області у 2010-2011 н.р.
- Обласні навчально-методичні заходи у 2011-2012 навчальному році
- Атестаційно-кваліфікаційна картка практичного психолога

Частина II. Нормативно-правові документи

- Про результати атестації педагогічних працівників управлінь, відділів, закладів освіти, охорони здоров'я Дніпропетровської області в 2011 році
- Про вжиття додаткових заходів щодо розвитку психологічної служби системи освіти
- Про мобільний соціально-психологічний пункт освітнього округу
- Положення про методичне об'єднання практичних психологів і соціальних педагогів

Частина III. Методичні розробки

- Абросимова Т.С. Розвиток креативності у дітей дошкільного віку
- Захарченко С.В. Корекція та розвиток психічних процесів у дітей з ППР
- Красильникова Н.І. Програми факультативних курсів для учнів 8-9 класів
- Кучерган В.Г. Я-концепція як чинник особистісного самовизначення ліцеїстів
- Михайлова В.В. Вплив дитячо-батьківських відносин на виникнення страхів у дітей старшого дошкільного віку
- Якименко А.П. Оптимізація процесу соціальної адаптації вихованців дитячого будинку до нових умов життя

**Співробітники Дніпропетровського обласного НМЦ
практичної психології і соціальної роботи**

<p>Мушинський Віктор Петрович завідувач центру, заступник директора ДОПМПЦ з питань психології; спеціаліст вищої категорії, практичний психолог-методист; працює в центрі з 1997 року; очолює психологічну службу області з 2001 року;</p>	
	<p>Морозова Людмила Олександрівна методист з питань підвищення кваліфікації та атестації працівників психологічної служби, фахівець з питань психологічного супроводу у спеціальних і спеціалізованих (ліцеї, гімназії, колегіуми) навчальних зкладах, практичний психолог-методист; в центрі працює з 1996 року.</p>
<p>Савельєва Наталія Володимирівна методист з питань організації діяльності психологічної служби, фахівець з питань соціально-педагогічного забезпечення у навчальних закладах, практичний психолог-методист; в центрі працює з 2003 року;</p>	
	<p>Зарічна Наталія Василівна методист з питань діяльності психологічної служби ВНЗ I-IV рівнів акредитації, фахівець з питань організації діяльності практичних психологів з ПМПК, практичний психолог-методист; співробітник обласної ПМПК; в центрі працює з 2003 року.</p>
<p>Берестюк Марина Віталіївна методист з питань діяльності психологічної служби у дошкільних і позашкільних навчальних закладах, ПТНЗ та МНВК, спеціаліст другої категорії; працює в центрі з 2009 року.</p>	

ЧАСТИНА I. Інформаційно-аналітичні матеріали

Аналіз результатів розвитку психологічної служби системи освіти Дніпропетровської області у 2010-2011 н.р.

Діяльність психологічної служби системи освіти Дніпропетровської області у 2010-2011 навчальному році була спрямована на реалізацію Плану додаткових заходів розвитку психологічної служби Дніпропетровської області, зокрема – на впровадження інтегрованої моделі організації діяльності та створення мобільних консультаційних пунктів.

Психологічна служба системи освіти Дніпропетровщини складається з 38 психологічних служб: 22 районні психологічні служби, 13 міських психологічних служб, психологічна служба ПТНЗ, психологічна служба ВУЗів I-II рівнів акредитації, психологічна служба спеціальних закладів освіти.

У 2010-2011 н. р. збільшився кількісний склад обласної психологічної служби на 75 практичних психологів і 59 соціальних педагогів (див. таблицю 1).

Таблиця 1. Динаміка чисельності практичних психологів і соціальних педагогів

Навчальний рік	К-сть практичних психологів	К-сть соціальних педагогів
2007 - 2008	742	240
2008 - 2009	804	289
2009 - 2010	841	329
2010 - 2011	916	388

Відповідно до нормативної потреби (станом на 01.07.2011 р.), заклади освіти Дніпропетровської області забезпечені на 48,5 % практичними психологами і соціальними педагогами. У минулому навчальному році цей показник дорівнював 48 %.

Міські навчальні заклади забезпечені працівниками психологічної служби на 68 %, сільські районні заклади освіти – на 18 %, заклади обласного підпорядкування – на 78 %, ПТНЗ – на 55,5 %, ВНЗ I-II рівнів акредитації – на 20 %.

Найкращі показники у психологічних служб м. Кривого Рогу – 91 %, м.Дніпродзержинська – 85 %, м. Новомосковська – 77 %, м. Павлограда – 71 %, м. Жовті Води – 68 %; серед сільських районів тільки психологічна служба Криворізького району має показник у 48 %.

Найнижчі показники у психологічних служб П'ятихатського (6,5 %), Межівського (6 %), Петропавлівського (6 %) та Магдалинівського (4%) районів. Жодної ставки у м. Першотравенську – 0 % (див. таблиці 4, 5).

Нерівномірність залишається найбільш характерною ознакою розвитку обласної психологічної служби – від 91% забезпеченості у м. Кривому Розі до 0% у м.Першотравенську. Значна кількість психологів та соціальних педагогів зосереджена у містах, зокрема у м. Дніпропетровську, м. Кривому Розі, м. Дніпродзержинську. У сільських районах таких фахівців значно менше.

У 2010-2011 н.р. діяльність психологічної служби забезпечували 1336 фахівців. З них 916 практичних психологів та 388 соціальних педагогів (див. таблицю 6)

Керівництво районними / міськими службами здійснювалось методистами рай/міськ/во з психологічної служби – 31 методист. Відсутні методисти у 4 сільських районах – Криворізькому, Криничанському, Магдалинівському, П'ятихатському, та у м. Вільногірську і м.Першотравенську. 23 методисти, крім психологічної служби, відповідають за інші напрямки роботи. 8 методистів відповідають тільки за роботу психологічної служби та ПМПК.

Фахівцями обласного НМЦ практичної психології і соціальної роботи разом з кафедрою педагогіки і психології ДОППО у навчальному році проведено 5 обласних семінарів та 1 конференцію з обміну досвідом, 2 наради для керівників районних/міських психологічних служб та методичних об'єднань (див. таблиця 2).

Таблиця 2. Проведення обласних нарад, семінарів, конференцій з обміну досвідом

№	Тематика	Місце проведення	Кількість учасників	Дата
1	День психологічної служби системи освіти Дніпропетровщини	ДОППО	345	23.09.10
2	Обласний семінар «Захист прав дитини як напрям роботи соціального педагога»	ДОППО	210	28.10.10
3	Обласний семінар «Побудова ефективних взаємовідносин практичного психолога з педагогічним колективом»	ДОППО	134	25.11.10
4	Конференція з обміну досвідом для практичних психологів ДНЗ	ДОППО	125	24.02.11
5	Семінар-нарада «Організаційно-методичний супровід діяльності психологічної служби міста/району» (для методистів)	ОПМПЦ	34	10.03.11
6	Обласний семінар «Підліток і суспільство: шляхи соціалізації»	ДОППО	143	31.03.11
7	Обласний семінар «Творчість у педагогічній діяльності»	ДОППО	185	19.05.11
8	Інформаційно-аналітична нарада для методистів-психологів	ОПМПЦ	35	26.05.11

У 2010-2011 навчальному році проведено четверо курсів підвищення кваліфікації для практичних психологів та соціальних педагогів закладів освіти (див. таблицю 3)

Таблиця 3. Підвищення кваліфікації працівників психологічної служби у 2010-2011 н.р.

№ з/п	Тематика курсів	Місце проведення	Кількість годин	Кількість слухачів
ФАХОВІ КУРСИ				
1	Система роботи практичного психолога освітнього навчального закладу (для практичних психологів з досвідом роботи до 5 років)	ДОППО	120	36
2	Система роботи соціального педагога освітнього навчального закладу (для соціальних педагогів)	ДОППО	120	39
3	Курси з підвищення кваліфікації для практичних психологів з досвідом роботи більше 5 років	ДОППО	120	27
4	Курси з підвищення кваліфікації для практичних психологів ДНЗ	ДОППО	80	62

На базі Дніпропетровського обласного психолого-медико-педагогічного центру успішно працюють методичні об'єднання практичних психологів і соціальних педагогів спеціальних закладів освіти обласного підпорядкування (куратор Морозова Л.О.) та ВНЗ I-II рівнів акредитації (куратор Зарічна Н.В.). Продовжив свою роботу клуб професійного спілкування практичних психологів ДНЗ «Теремок», який реорганізовано в інтервізійний клуб з тією ж назвою. У 2011 році вже відбулось три засідання клубу із 6-ти запланованих.

Відповідно до Плану додаткових заходів, створено психологічну лабораторію Навчально-методичного центру професійно-технічної освіти. До її складу увійшли фахівці з п'яти професійно-технічних навчальних закладів, на базі яких розпочата робота творчих груп. Основна мета їх діяльності – розробка базового компоненту психолого-педагогічного супроводу навчально-виробничого процесу.

Методисти районних (міських) відділів освіти з психологічної служби спрямовують свою роботу на подальше розширення мережі психологічної служби через введення посад практичних психологів та соціальних педагогів в освітні навчальні заклади, забезпечують роботу методичних об'єднань практичних психологів і соціальних педагогів. За останній час спостерігається тенденція до поліпшення умов праці практичних психологів та соціальних педагогів (забезпечення кабінетами, матеріально-технічне оснащення), забезпечення науково-методичною літературою, можливість підвищення рівня професійної майстерності.

У 2010-2011 навчальному році, відповідно до наказу головного управління освіти і науки Дніпропетровської облдержадміністрації, проводиться вивчення та узагальнення діагностичного та корекційного інструментарію районних/міських психологічних служб.

Проблеми розвитку психологічної служби:

Нерівномірність розвитку психологічних служб міст та районів області;

Дефіцит кадрів у сільських районах;

Збільшення кількості практичних психологів, які працюють на 0,75 ст. у зв'язку із зменшенням кількості дітей в закладах освіти;

Збільшення кількості малокомплектних дошкільних навчальних закладів (1-2 групи).

Перспективи розвитку психологічної служби на 2011-2012 н.р.

Введення посад методистів, відповідальних за роботу ПМПК та психологічної служби в містах та районах області.

Введення посад практичних психологів та соціальних педагогів відповідно до потреб регіону.

Впровадження Інтегрованої моделі організації діяльності психологічної служби та ПМПК.

Розробка та впровадження у роботу методичних об'єднань технології інтервізійних груп.

Розробка базового компоненту професійної діяльності практичного психолога ПТНЗ.

Розробка та видання інформаційно-методичних матеріалів;

Реалізація Плану додаткових заходів розвитку психологічної служби на період до 2012 року.

Забезпечення районних (міських) психологічних служб ставками практичних психологів і соціальних педагогів у 2010-2011 н. р.

- 1. Психологічна служба м. Кривого Рогу – 91 % «Нормативний лідер»**
- 2. Психологічна служба м. Дніпродзержинська – 85 %**
- 3. Психологічна служба закладів обласного підпорядкування – 78 %**
- 4. Психологічна служба м. Новомосковська – 77 %**
- 5. Психологічна служба м. Павлограда – 71 %**
6. Психологічна служба м. Жовті Води – 68 %
7. Психологічна служба м. Орджонікідзе – 61 %
8. Психологічна служба м. Вільногірська – 60 %
9. Психологічна служба м. Дніпропетровська – 56 %
10. Психологічна служба ПТНЗ – 55,5 %
11. Психологічна служба м. Синельникове – 53 %

По психологічній службі Дніпропетровської області – 48,5%

12. Психологічна служба Криворізького району – 48 %
13. Психологічна служба м. Марганця – 45 %
14. Психологічна служба Апостолівського району – 35 %
15. Психологічна служба Верхньодніпровського району – 35 %
16. Психологічна служба м. Нікополя – 35 %
17. Психологічна служба м. Тернівки – 34 %
18. Психологічна служба Софіївського району – 24 %
19. Психологічна служба Покровського району – 23 %
20. Психологічна служба Дніпропетровського району – 22,5 %
21. Психологічна служба Солонянського району – 22 %
22. Психологічна служба Павлоградського району – 21 %
23. Психологічна служба Петриківського району – 20 %
24. Психологічна служба ВНЗ I-II рівнів акредитації – 20 %
25. Психологічна служба Царичанського району – 18 %
26. Психологічна служба Нікопольського району – 17 %
27. Психологічна служба Синельниківського району – 16 %
28. Психологічна служба Томаківського району – 13,5 %
29. Психологічна служба Васильківського району – 12 %
30. Психологічна служба Широківського району – 12 %
31. Психологічна служба Юр'ївського району – 10 %
32. Психологічна служба Новомосковського району – 9 %
33. Психологічна служба Криничанського району – 7 %
34. Психологічна служба П'ятихатського району – 6,5 %
35. Психологічна служба Межівського району – 6 %
36. Психологічна служба Петропавлівського району – 6 %
37. Психологічна служба Магдалинівського району – 4 %
- 38. Психологічна служба м. Першотравенська – 0 %**

Таблиця 5

*Забезпечення навчальних закладів ставками
практичних психологів і соціальних педагогів у 2010-2011 н. р.*

№	Місто, район	К-сть НЗ	Наявних ставок	Нормативна потреба	Дефіцит	Забезпечено потребу
1	Вільногірськ	11	8.75	14.5	5.75	60%
2	Дніпропетровськ	376	238	428.75	190.75	55.5%
3	Дніпродзержинськ	93	84.5	99.5	15	85%
4	Жовті Води	29	19.5	28.75	9.25	68%
5	Кривий Ріг	324	314.5	344.75	27.25	91%
6	Марганець	24	11.75	26	14.25	45%
7	Нікополь	54	20.5	58	37.5	35%
8	Новомосковськ	32	26.75	34.75	8	77%
9	Орджонікідзе	24	16	26.25	10.25	61%
10	Павлоград	50	37	52	15	71%
11	Першотравенськ	13	0	14	14	0%
12	Синельникове	19	8.75	16.5	7.75	53%
13	Тернівка	14	4.75	14	9.25	34%
	Всього по містах:	1063	790.75	1157.75	367	68%
14	Апостоловський р-н	53	14.75	42.25	27.5	35%
15	Васильківський р-н	33	3.5	28.5	25	12%
16	Верхньодніпровський	41	12.5	35.5	23	35%
17	Дніпропетровський р-н	52	12.5	53.5	41.5	22,5%
18	Криворізький р-н	42	15.25	31.5	16.25	48%
19	Криничанський р-н	45	3	41.75	38.75	7%
20	Магдалинівський р-н	49	1.5	36.5	35	4%
21	Межівський р-н	44	2.25	39.25	37	6%
22	Нікопольський р-н	43	6	35	29	17%
23	Новомосковський р-н	58	5.5	61.5	56	9%
24	Павлоградський р-н	35	7	32.75	25.75	21%
25	Петриківський р-н	20	3.8	19.25	15,5	20%
26	Петропавлівський р-н	39	1.75	28.5	26.75	6%
27	Покровський р-н	36	6.5	27.75	21.25	23%
28	П'ятихатський р-н	56	2.25	34	31.75	6.5%
29	Синельниковський р-н	50	5.75	36.5	30.75	16%
30	Солонянський р-н	59	9.25	42.5	33,25	22%
31	Софіївський р-н	42	8.25	34.25	26	24%
32	Томаківський р-н	25	3	22	19	13.5%
33	Царичанський р-н	30	4.25	23	18.75	18%
34	Широківський р-н	32	2.5	21.25	18.75	12%
35	Юр'ївський р-н	23	1.75	16.75	15	10%
	Всього по районах:	907	132.25	743.75	611.5	18%
	Заклади обласного підпорядкування	44	63.75	82	18.25	78%
	ПТНЗ	59	65.5	118	52.5	55.5%
	ВНЗ I-II рівнів акредитації	64	26	128	102	20%
	Всього по області:	2137	1078.25	2229.5	1151.25	48.5%

Таблиця 6

Кадрове забезпечення психологічної служби системи освіти
Дніпропетровської області у 2010 – 2011 навчальному році

№	Назва міст та районів	Загальна кількість фахівців	Кількість практичних психологів	Кількість соціальних педагогів	Методист рай/міськ/во
1	м. Вільногірськ	7	7	0	0
2	м. Дніпропетровськ	297	207	88	2
3	м. Дніпродзержинськ	125	72	51	2
4	м. Жовті Води	26	17	8	1
5	м. Кривий Ріг	345	219	125	1
6	м. Марганець	15	14	0	1
7	м. Нікополь	23	22	0	1
8	м. Новомосковськ	29	19	9	1
9	м. Орджонікідзе	19	17	1	1
10	м. Павлоград	46	33	12	1
11	м. Першотравенськ	0	0	0	0
12	м. Синельнікове	13	5	7	1
13	м. Тернівка	6	3	2	1
	Всього по містах:	951	635	303	13
14	Апостоловський р-н	23	16	6	1
15	Васильківський р-н	4	3	0	1
16	Верхньодніпровський р-н	18	11	6	1
17	Дніпропетровський р-н	16	14	1	1
18	Криворізький р-н	28	14	14	0
19	Криничанський р-н	5	5	0	0
20	Магдалинівський р-н	2	2	0	0
21	Межівський р-н	5	4	0	1
22	Нікопольський р-н	9	8	0	1
23	Новомосковський р-н	10	9	0	1
24	Павлоградський р-н	9	7	1	1
25	Петриківський р-н	8	7	0	1
26	Петропавлівський р-н	4	3	0	1
27	Покровський р-н	10	9	0	1
28	П'ятихатський р-н	2	2	0	0
29	Синельніковський р-н	10	5	4	1
30	Солонянський р-н	11	9	2	1
31	Софіївський р-н	16	15	0	1
32	Томаківський р-н	6	4	1	1
33	Царичанський р-н	7	6	0	1
34	Широківський р-н	4	3	0	1
35	Юр'ївський р-н	5	4	0	1
	Всього по районах:	197	146	36	17
	Заклади обласного підпорядкування	71	44	27	0
	ВНЗ I-II рівнів акредитації	26	22	4	0
	ПТНЗ	75	55	19	1
	Всього по області	1336	916	388	31

Обласні навчально-методичні заходи у 2011-2012 навчальному році

Вересень

- 15.09.11 Засідання м/о** практичних психологів та соціальних педагогів спеціальних освітніх закладів обласного підпорядкування. Узгодження річних планів роботи.
(на базі ОПМПЦ, для практичних психологів та соціальних педагогів. Поч. о 10.00)
- 22.09.11 День психологічної служби системи освіти Дніпропетровщини – рік 20-й**
(на базі Палацу студентів ДНУ, для методистів рай/міськ/во з психологічної служби, керівників м/о, практичних психологів закладів освіти. З 9.00 до 15.00).

Жовтень

- 06.10.11 Засідання м/о** практичних психологів і соціальних педагогів ВУЗів I-II рівнів акредитації (на базі ОПМПЦ, Поч. о 10.00)
- 20.10.11 День соціально-педагогічної служби системи освіти Дніпропетровщини**
(на базі ДОППО, для методистів рай/міськ/во з психологічної служби, керівників м/о, соціальних педагогів. Початок о 10.00).
- 03.10.11-14.10.11 Курси** з підвищення кваліфікації для практичних психологів зі стажем роботи більше 5 років

Листопад

- 24.11.11 День психолого-медико-педагогічної служби системи освіти Дніпропетровщини**
(на базі ДОППО, для методистів рай/міськ/во з психологічної служби та ПМПК, консультантів районних (міських) ПМПК. Початок о 10.00)
- 14.11.11-02.12.11 Курси** з підвищення кваліфікації для практичних психологів дошкільних навчальних закладів

Січень

- 26.01.12 Засідання м/о** практичних психологів та соціальних педагогів спеціальних освітніх закладів обласного підпорядкування.
(на базі ОПМПЦ, для практичних психологів та соціальних педагогів)

Лютий

- 09.02.12 Засідання м/о** практичних психологів ВУЗів I-II рівнів акредитації
(на базі ОПМПЦ)
- 23.02.12 Конференція** з обміну досвідом для практичних психологів дошкільних навчальних закладів (на базі ДОППО, для практичних психологів ДНЗ. Початок о 10.00)

Березень

- 15.03.12 Семінар** «Формування навчальної мотивації учнів».
(на базі ДОППО, для методистів рай/міськ/во з психологічної служби, керівників м/о, практичних психологів, соціальних педагогів закладів освіти. Початок о 10.00).
- 29.03.12 Фінал** обласного конкурсу «Психолог року - 2012»

Квітень

- 12.04 Підсумкове засідання обласної атестаційної комісії**
(на базі ОПМПЦ, для практичних психологів та соціальних педагогів)
- 26.04.12 Семінар-нарада** для керівників районних (міських) психологічних служб
(на базі ОПМПЦ, для методистів рай/міськ/во з психологічної служби. Початок о 10.00)

Травень

- 17.05.12 Семінар** «Психолого-педагогічний супровід розвитку креативності»
(на базі ДОППО, для методистів рай/міськ/во з психологічної служби, керівників м/о, практичних психологів, соціальних педагогів закладів освіти. Початок о 10.00)
- 23.05.12 Засідання МО** практичних психологів ВУЗів I-II рівнів акредитації. Звітна документація.
- 24.05.12 Засідання МО** практичних психологів та соціальних педагогів спеціальних освітніх закладів обласного підпорядкування. Звітна документація.
(на базі ОПМПЦ, для практичних психологів та соціальних педагогів)

Червень

- 01.06.-08.06.12 Звіт** про діяльність районних, міських психологічних служб за навчальний рік
(на базі ОПМПЦ, для методистів рай/міськ/во з психологічної служби).

Курси підвищення кваліфікації за категоріями:

- 1) для практичних психологів з досвідом роботи до 5 років;
- 2) для практичних психологів з досвідом роботи від 5 до 10 років;
- 3) для практичних психологів дошкільних навчальних закладів;
- 4) для соціальних педагогів закладів освіти;
- 5) тематичні курси для практичних психологів і соціальних педагогів з досвідом роботи більше 10 років «Профілактика професійних ризиків»;
- 6) тематичні курси для консультантів ПМПК «Система професійної взаємодії фахівців ПМПК»

Курси підвищення кваліфікації на 2012 рік плануються в залежності від кількості заявок. Заявки подавати до 01.10.2011р. в ДОШПО.

ТРЕНІНГ-ЦЕНТР ПРОПОНУЄ

Тренер	Назва тренінгу
Мушинський Віктор Петрович, методист-психолог вищої категорії	1. Тренінг розвитку творчого потенціалу (10 занять) 2. Тренінг професійної рефлексії (10 занять)
Зарічна Наталія Василівна, методист-психолог вищої категорії	3. Тренінг 2-го рівня індивідуальних навичок консультування (10 занять) 4. Супервізійний тренінг для практичних психологів, які мають досвід консультативної роботи (10 занять) 5. Тренінг метафоричної взаємодії (триденний)
Савельєва Наталія Володимирівна, методист-психолог вищої категорії	Тренінг для тренерів 6. Перший рівень. Основи тренінгової роботи (триденний тренінг) 7. Другий рівень. Тренерська компетентність (триденний тренінг) 8. Третій рівень. Практикум з написання корекційних та розвивальних програм (триденний)
Савельєва Наталія Володимирівна, методист-психолог вищої категорії; Берестюк Марина Віталіївна, методист-психолог першої категорії	9. Воркшоп по роботі з дітьми «групи ризику» (група динамічного навчання - триденний) 10. Воркшоп по роботі з підлітками «групи ризику» (група динамічного навчання - триденний)

Додаткова інформація:

- ✓ Початок роботи тренінг-центру – 6 жовтня 2011 р.
- ✓ Запис на всі групи проводиться з 22.09.2011 р. по 06.10.2011 р.
- ✓ Порядок проведення тренінгів № 1,2,3,4 в залежності від комплектації груп.
- ✓ Триденні тренінги № 5,6,7,8,9,10 проводяться в залежності від комплектації груп у зручні для всіх учасників строки.

■ Телефон для запису: 371 – 11 – 23.

◆ Контактні телефони тренерів:

- ▶ Мушинський Віктор Петрович – 096-263-42-65;
- ▶ Зарічна Наталія Василівна – 050-453-19-35;
- ▶ Савельєва Наталія Володимирівна – 066-232-12-63

Місце проведення занять: Дніпропетровський обласний психолого-медико-педагогічний центр. Адреса: вул. Паторжинського, 13а.

Засідання інтервізійного клубу «Теремок» відбудуться у вересні, листопаді та грудні 2011 року. Дата і місце проведення будуть узгоджуватися з учасниками клубу.

АТЕСТАЦІЙНО-КВАЛІФІКАЦІЙНА КАРТКА ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА

ППП _____

Навчальний заклад _____

Місто / район _____

I. ПСИХОЛОГІЧНИЙ КАБІНЕТ		
1.1.	Наявність психологічного кабінету:	Бали
	Психологічний кабінет відсутній	0
	Психологічний кабінет має одне робоче приміщення	1
	Психологічний кабінет має одне приміщення і дві зони	3
	Психологічний кабінет має два пристосованих приміщення	5
1.2.	Оформлення психологічного кабінету:	
	Кабінет не відповідає рекомендованим нормам	0
	Кабінет частково відповідає рекомендованим нормам	1
	Кабінет повністю відповідає рекомендованим нормам	3
1.3.	Оснащення кабінету:	
	Кабінет частково укомплектований (початковий рівень)	1
	Кабінет достатньо укомплектований (середній рівень)	2
	Кабінет повністю укомплектований (необхідний рівень)	4
Всього балів:		
II. ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ		
2.1.	Системність діяльності відображена в річному плані:	
	Діяльність безсистемна, має випадковий характер, переважає робота за запитом	1
	Простежується система в окремих ланках діяльності	2
	Система роботи відображена у плані роботи у поточному навчальному році	3
	Система простежується впродовж кількох навчальних років	5
2.2.	Планування психолого-педагогічного супроводу навчально-виховного процесу:	
	Психолого-педагогічний супровід не планується	0
	Сплановано супроводження окремих ланок навчально-виховного процесу	1
	Супроводження здійснюється тільки психологом	2
	Супроводження здійснюється командою відповідних спеціалістів	4
2.3.	Відображення у планах державних, регіональних, місцевих програм:	
	Державні, регіональні, місцеві програми не відображено	0
	Заплановано заходи щодо реалізації 1 – 2 програм	1
	Заплановано заходи щодо реалізації більшості програм	3
2.4.	Наявність та розробленість власних програм діяльності:	
	Власних програм діяльності немає	0
	Власна програма є, але недостатньо розроблена	1
	Є декілька власних програм, що мають науково-методичне забезпечення	3
2.5.	Робота над науково-методичною проблемою міста /району:	
	Робота над науково-методичною проблемою не ведеться і не планується	0
	Робота ведеться безсистемно	1
	Простежується системність в роботі, достатня результативність	3
Всього балів:		
III. ПСИХОДІАГНОСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ		
3.1.	Наявність та валідність психодіагностичного інструментарію:	
	Банк даних діагностичного інструментарію відсутній	0
	Методики стандартизовані, але не систематизовані	1
	Методики стандартизовані та систематизовані за проблемами	2
	Методики систематизовані відповідно до системи психологічного супроводу	3
3.2.	Якість аналітичних довідок, складених за результатами досліджень:	
	Аналітичні довідки не складаються	0
	Наведено кількісний аналіз дослідження	1
	Зроблено кількісний і якісний аналіз	2
	Зроблено кількісний та якісний аналіз із застосуванням діаграм, графіків	4
3.3.	Якість рекомендацій, наданих за результатами досліджень:	
	Рекомендації відсутні	0
	Рекомендації мають формальний, загальний характер	1
	Рекомендації конкретні, доцільні, науково обґрунтовані	3
Всього балів		

IV. КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ		
4.1.	Наявність та якість банку даних корекційно-розвивальних програм:	
	Банк даних корекційно-розвивальних програм відсутній	0
	Програми є, але не систематизовані, не охоплені основні проблеми	1
	Програми систематизовано за віком та проблемами	3
4.2.	Різноманітність форм корекційно-розвивальної роботи:	
	Форми корекційно-розвивальної роботи одноманітні	1
	Форми корекційно-розвивальної роботи різноманітні	2
	Психолог застосовує творчий підхід у корекційно-розвивальній роботі	4
		Всього балів:
V. КОНСУЛЬТАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ		
5.1.	Організація та проведення індивідуальних та групових консультацій:	
	Консультації за результатами діагностики не проводяться	0
	Консультації за результатами досліджень проводяться епізодично	1
	Індивідуальні та групові консультації проводяться систематично	3
5.2.	Участь психолога у роботі психолого-педагогічного консилиуму:	
	Робота психолого-педагогічного консилиуму не ведеться	0
	Засідання психолого-педагогічного консилиуму проводяться епізодично	1
	Робота психолого-педагогічного консилиуму систематизована	3
5.3.	Розробка стратегій психологічної допомоги дітям «групи ризику»:	
	Стратегії психологічної допомоги дітям «групи ризику» не розробляються	0
	Розроблені стратегії переважно психологічної спрямованості	1
	Розроблені стратегії носять комплексний характер	3
5.4.	Співпраця психолога з іншими спеціалістами:	
	Психолог не залучає до роботи спеціалістів суміжних галузей	0
	Співпраця відбувається епізодично	1
	Співпраця системна, носить комплексний характер	3
		Всього балів:
VI. ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ		
6.1.	Якість проведення просвітницької роботи з учнями:	
	Просвітницька діяльність з учнями не проводиться	0
	Просвітницька діяльність має епізодичний характер	1
	Просвітницька діяльність з учнями ведеться систематично	3
6.2.	Якість проведення просвітницької роботи з педагогами:	
	Просвітницька діяльність з педагогами не проводиться	0
	Просвітницька діяльність має епізодичний характер	1
	Просвітницька робота з педагогами ведеться систематично	3
	В роботі з педагогами використовує інтерактивні форми	4
6.3.	Якість проведення просвітницької роботи з батьками:	
	Просвітницька діяльність з батьками не проводиться	0
	Просвітницька діяльність має епізодичний характер	1
	Просвітницька робота з батьками ведеться систематично	3
		Всього балів:
VII. НАВЧАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ		
7.1.	Робота гуртків:	
	Робота гуртка не передбачена	0
	Робота гуртка запланована	1
	Гурток працює епізодично, відвідується учнями не систематично	2
	Гурток працює постійно, має достатній рівень відвідування	4
7.2.	Робота навчальних курсів за вибором:	
	Курси не розробляються	0
	Розробка курсів недосконала	1
	Курси розроблено відповідно до науково-методичних вимог	3
7.3.	Факультативні заняття:	
	Факультативні заняття не проводяться	0
	Факультативні заняття проводяться епізодично	1
	Факультативні заняття проводяться систематично	3
		Всього балів:

VIII. ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ		
8.1.	Відвідування навчально-методичних заходів:	
	Заходи не відвідуються	0
	Відвідуються епізодично	1
	Відвідуються систематично	3
	Курси підвищення кваліфікації проходить раз у 5 років	5
8.2.	Участь у роботі методичного об'єднання:	
	Рекомендації м/о у практику не впроваджуються	0
	Рекомендації м/о впроваджуються частково	1
	Більшість рекомендацій м/о впроваджує в своїй роботі	3
	Приймає активну участь у розробці методичних рекомендацій м/о	5
8.3.	Наявність власного передового досвіду та його поширення серед колег:	
	Власні наробки відсутні	0
	Має власні наробки, які використовує у своїй діяльності	2
	Активно поширює власні наробки серед колег	5
		Всього балів:
IX. ЕКСПЕРТНА ОЦІНКА ДІЯЛЬНОСТІ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА		
9.1.	Оцінювання роботи членами методичного об'єднання (анкетування):	
	1) Для мене спілкування з психологом (ППП) носить формальний характер	0
	2) Для мене співпраця з психологом (ППП) має позитивні наслідки	1
	3) Моя співпраця з психологом (ППП) відбувається на діловому рівні	2
	4) Психолог (ППП) є авторитетом (майстром) для мене	3
		Середній бал:
9.2.	Оцінювання роботи психолога педагогами закладу (анкетування):	
	1) Я зацікавлений у результатах досліджень психолога (ППП)	0,1,2,3
	2) Психолог (ППП) допомагає мені здійснювати індивідуальний підхід	0,1,2,3
	3) Робота психолога (ППП) позитивно впливає на моїх учнів	0,1,2,3
	4) Діяльність психолога позитивно впливає на мікроклімат нашого закладу	0,1,2,3
		Середній бал:
		ЗАГАЛЬНА СУМА БАЛІВ:

Методист рай/міськ/во з психологічної служби _____
(підпис, ППП)

Керівник м/о практичних психологів і соц. педагогів _____
(підпис, ППП)

Із змістом кваліфікаційної картки ознайомлений _____
Дата (підпис, ППП)

ЧАСТИНА II. Нормативно-правові документи

УКРАЇНА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ

НАКАЗ

_21_ _04_ 2011

м. Дніпропетровськ

№ _101_-к

Про результати атестації педагогічних працівників управлінь, відділів, закладів освіти, охорони здоров'я Дніпропетровської області в 2011 році.

Відповідно до Типового положення про атестацію педагогічних працівників, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 06.10.2010 № 930 і зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 14.12.2010 за № 1255/18550, атестаційною комісією головного управління освіти і науки облдержадміністрації проведено атестацію педагогічних працівників на відповідність займаній посаді, раніше присвоєним кваліфікаційним категоріям та на присвоєння кваліфікаційних категорій, педагогічних звань.

Враховуючи подання керівників управлінь, відділів, закладів освіти, охорони здоров'я та надані атестаційні матеріали

НАКАЗУЮ:

1. Вважати такими, що відповідають раніше присвоєній кваліфікаційній категорії «спеціаліст вищої категорії»:

Абросимова Тамара Сигизмундівна, практичний психолог спеціального дошкільного навчального закладу № 35 м. Дніпродзержинська;

Василенко Алла Іванівна, практичний психолог КЗО «Гімназія Ленінського району» Дніпропетровської міської ради.

Захарченко Світлана Володимирівна, практичний психолог ОКЗО «Криворізька спеціальна загальноосвітня школа-інтернат «Надія» Дніпропетровської обласної ради;

Красильнікова Наталія Іванівна, практичний психолог ОКЗО «Дніпропетровська загальноосвітня санаторна школа-інтернат I-III ступенів № 4»;

Кучерган Валерій Гелярійович, практичний психолог КЗО «Криворізький ліцей з посиленою військово-фізичною підготовкою»;

Наріжна Лариса Степанівна, методист Дніпропетровського міського методичного центру.

Михайлова Вікторія Вікторівна, практичний психолог КЗО «Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 258 комбінованого типу» Дніпропетровської міської ради;

Сіляхіна Вікторія Іванівна, практичний психолог Криворізької загальноосвітньої спеціалізованої школи I–III ступенів № 4 з поглибленим вивченням іноземних мов;

Якіменко Ассоль Петрівна, практичний психолог КЗ «Дитячий будинок № 4» м. Кривий Ріг;

2. Присвоїти кваліфікаційну категорію «спеціаліст вищої категорії»:

Анциборовій Вірі Валентинівні, практичному психологу Криворізької загальноосвітньої школи I-III ступенів № 1 Криворізької міської ради;

Богачовій Тетяні Вікторівні, практичному психологу відділення соціальної реабілітації дітей-інвалідів територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Дніпровського району м. Дніпродзержинська;

Відуті Альоні Анатоліївні, практичному психологу Дніпродзержинського металургійного коледжу;

Вовк Тетяні Миколаївні, практичному психологу КЗО «Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 340 комбінованого типу» Дніпропетровської міської ради;

Даниловій Галині Миколаївні, практичному психологу КЗО «Навчально-виховне об'єднання № 113 «загальноосвітній навчальний заклад – дошкільний навчальний заклад – позашкільний навчальний заклад» Дніпропетровської міської ради;

Компаніченко Ларисі Петрівні, практичному психологу КЗО «Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 43 комбінованого типу» Дніпропетровської міської ради;

Муравей Ірині Володимирівні, практичному психологу загальноосвітнього комплексу «Дошкільний заклад компенсуючого типу – середня школа з класами охорони та корекції зору» № 22 м. Дніпродзержинська;

Нехай Наталії Володимирівні, соціальному педагогу КЗО «Котовська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат» Дніпропетровської обласної ради;

Панюшкіній Олені Анатоліївні, практичному психологу КЗО «Навчально-реабілітаційний центр № 6» Дніпропетровської обласної ради;

Пономар Юлії Віталіївні, практичному психологу комунального дитячого навчального закладу психолого-медико-педагогічного центру розвитку дитини, м.Марганець;

Сандаковій Ользі Дмитрівні, практичному психологу комунального дошкільного навчального закладу (ясла-садок комбінованого типу) № 3 «Ромашка», м. Новомосковськ;

Сіряк Тетяні Сергіївні, практичному психологу КЗ «Дитячий будинок «Ромашка» Дніпропетровської обласної ради;

Тарасюк Світлані Михайлівні, соціальному педагогу Криворізької гімназії № 95;

Тютюнниковій Світлані Вікторівні, практичному психологу комунального комбінованого дошкільного навчального закладу № 141, м. Кривий Ріг;

Уславцеву Геннадію Володимировичу, практичному психологу навчально-виховного комплексу № 57, м. Дніпропетровськ.

Вважати такими, що відповідають раніше присвоєній кваліфікаційній категорії «спеціаліст першої категорії»:

Ітєсь Альона Анатоліївна, практичний психолог Криворізької загальноосвітньої школи I-III ступенів № 99 Криворізької міської ради.

Присвоїти кваліфікаційну категорію «спеціаліст першої категорії»:

Борисюк Людмилі Степанівні, соціальному педагогу Криворізької загальноосвітньої школи I-III ступенів Криворізької міської ради.

Вахняніній Лілії Михайлівні, практичному психологу державного навчального закладу «Професійно-технічне училище № 44 м. Кривий Ріг»;

Донець Ірині Володимирівні, соціальному педагогу ОКЗО «Нікопольська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат для дітей з вадами розумового та фізичного розвитку та дітей-сиріт»;

Купі Ірині Олексіївні, практичному психологу Автотранспортного технікуму державного вищого навчального закладу «Національний гірничий університет»;

Курносій Олені Сергіївні, практичному психологу ОКЗ «Дніпропетровське вище училище фізичної культури»;

Олешицькій Наталії Іванівні, соціальному педагогу Криворізької загальноосвітньої школи I-III ступенів № 60 Криворізької міської ради;

Орловій Валентині Миколаївні, практичному психологу Криворізької загальноосвітньої школи I-III ступенів № 73 Криворізької міської ради;

Потебенько Вікторії Вікторівні, практичному психологу Дніпропетровського коледжу технологій та дизайну;

Сологуб Людмилі Валеріївні, практичному психологу Машинобудівного коледжу Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара;

Хомовській Марії Степанівні, соціальному педагогу Криворізької загальноосвітньої школи I-III ступенів № 86 Криворізької міської ради;

Присвоїти кваліфікаційну категорію «спеціаліст другої категорії»:

Безносик Наталії Григорівні, практичному психологу Криворізької загальноосвітньої школи I-III ступенів № 92 Криворізької міської ради Дніпропетровської області;

Биковій Ользі Сергіївні, соціальному педагогу Криворізької загальноосвітньої спеціалізованої школи I-III ступенів №4 з поглибленим вивченням іноземної мови Криворізької міської ради Дніпропетровської області;

Денисенко Олені Григорівні, практичному психологу Ордена «Знак пошани» вищого професійного училища № 75;

Куц Юлії Андріївні, практичному психологу Дніпропетровської обласної дитячої клінічної лікарні;

Манагаровій Наталії Володимирівні, соціальному педагогу Криворізької загальноосвітньої школи I-III ступенів №73 Криворізької міської ради Дніпропетровської області;

Погорілій Світлані Анатоліївні, практичному психологу Державного професійно-технічного навчального закладу «Дніпропетровський центр професійної освіти»;

Строгій Світлані Вікторівні, практичному психологу Дніпропетровського центру педагогіки та перепідготовки робочих кадрів будівництва та автотранспорту;

Худик Лесі Григорівні, соціальному педагогу Криворізька загальноосвітня школа I-III ступенів №21 Криворізької міської ради Дніпропетровської області;

Шейко Людмилі Олексіївні, соціальному педагогу Криворізької загальноосвітньої школи I-III ступенів № 35 Криворізької міської ради Дніпропетровської області;

Присвоїти кваліфікаційну категорію «спеціаліст»:

Сінчуку Олександрю Анатолійовичу, соціальному педагогу ОКЗО «Криворізька спеціальна загальноосвітня школа-інтернат для глухих дітей».

Присвоїти педагогічне звання «практичний психолог-методист»:

Абросимовій Тамарі Сигизмундівні, практичному психологу спеціального дошкільного навчального закладу № 35 м. Дніпропетровська;

Василенко Аллі Іванівні, практичному психологу КЗО «Гімназія Ленінського району» Дніпропетровської міської ради.

Захарченко Світлані Володимирівні, практичному психологу ОКЗО «Криворізька спеціальна загальноосвітня школа-інтернат «Надія» Дніпропетровської обласної ради;

Красильніковій Наталії Іванівні, практичному психологу ОКЗО «Дніпропетровська загальноосвітня санаторна школа-інтернат I-III ступенів № 4»;

Кучергану Валерію Гелярійовичу, практичному психологу КЗО «Криворізький лицей з посиленою військово-фізичною підготовкою»;

Наріжній Ларисі Степанівні, методисту Дніпропетровського міського методичного центру.

Михайловій Вікторії Вікторівні, практичному психологу КЗО «Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 258 комбінованого типу» Дніпропетровської міської ради;

Сіляхіній Вікторії Іванівні, практичному психологу Криворізької загальноосвітньої спеціалізованої школи I-III ступенів № 4 з поглибленим вивченням іноземних мов;

Якіменко Ассоль Петрівні, практичному психологу КЗ «Дитячий будинок № 4» м.Кривий Ріг;

19. Бухгалтеріям управлінь, відділів, закладів освіти, охорони здоров'я здійснити нарахування заробітної плати педагогічним працівникам відповідно до рішення атестаційної комісії головного управління освіти і науки облдержадміністрації з 21.04.2011 року.

22. Координацію за виконанням наказу покласти на Олефіра Л.О., заступника начальника (першого) головного управління освіти і науки облдержадміністрації, контроль залишаю за собою.

Начальник головного управління
освіти і науки облдержадміністрації

Г.Б. МЕГЕГА

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ

НАКАЗ

___20.10.___ 2010

м. Дніпропетровськ

№ _____ 840 _____

Про вжиття додаткових заходів
щодо розвитку психологічної служби
системи освіти Дніпропетровської області

На виконання наказу Міністерства освіти і науки України від 19.06.2008 року № 554 «Про виконання рішення колегії Міністерства освіти і науки України з питання «Про стан та подальший розвиток психологічної служби системи освіти України», наказу головного управління освіти і

науки Дніпропетровської облдержадміністрації від 12.12.2008 року № 1056 «Про затвердження Плану заходів розвитку психологічної служби системи освіти Дніпропетровської області на період до 2012 року»

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити План додаткових заходів розвитку мережі психологічної служби системи освіти Дніпропетровської області (додаток 1).
2. Керівникам управлінь, відділів освіти:
  - 2.1. Розробити та затвердити Плани додаткових заходів щодо розвитку районних (міських) психологічних служб (до 01.12.2010 р.)
  - 2.2. Ввести кількість ставок практичних психологів, соціальних педагогів та фахівців районної (міської) психолого-медико-педагогічної консультації відповідно до нормативної потреби.
  - 2.3. За неможливості забезпечення навчальних закладів необхідною кількістю ставок практичних психологів та соціальних педагогів, організувати діяльність районної (міської) психологічної служби і психолого-медико-педагогічної консультації відповідно до Інтегрованої моделі (додаток 2).
  - 2.4. Організувати проведення постійно діючого моніторингу розвитку учнів 1-х класів з метою своєчасного виявлення дітей «групи ризику» за формою, що додається (додаток 3).
  - 2.5. Оптимізувати, а при необхідності організувати, роботу освітніх психолого-педагогічних консилиумів, призначивши заступників директорів з виховної роботи їх керівниками (до 01.11.2010)
3. Дніпропетровському обласному психолого-медико-педагогічному центру (Васильковська С.І.), Навчально-методичному центру професійно-технічної освіти у Дніпропетровській області (Василиненко В. М.):
  - 3.1. Надати консультативно-методичну допомогу районним (міським) психологічним службам, психологічним службам закладів освіти обласного підпорядкування щодо розширення мережі психологічної та психолого-медико-педагогічної служби (протягом 2010 – 2011 р.р.).
  - 3.2. Створити банк даних кількості дітей «групи ризику» учнів 1-х класів закладів освіти Дніпропетровської області та учнів професійно-технічних навчальних закладів 1-го року навчання (до 01.06.2011).
  - 3.3. Забезпечити організаційний та науково-методичний супровід діяльності творчих лабораторій з розробки технологій роботи практичних психологів ПТНЗ (протягом 2010 – 2011 р.р.).
4. Координацію дій щодо виконання наказу покласти на в. о. начальника відділу дошкільної освіти, виховної роботи та соціального захисту К. Є. Федорченко, контроль – на заступника начальника головного управління освіти і науки Н. В. Овчаренко.

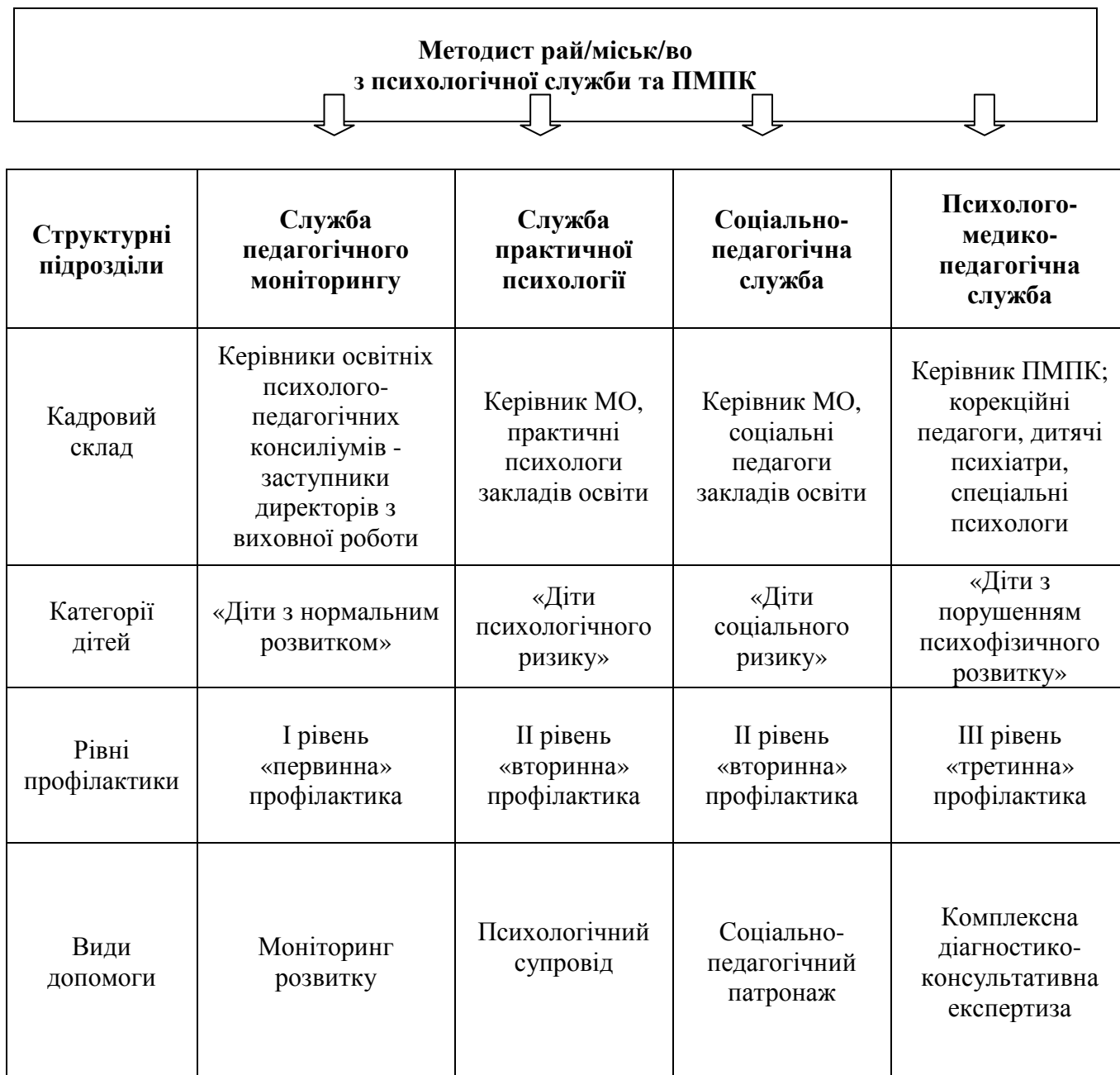
Начальник головного
управління освіти і науки
облдержадміністрації

Г. Б. МЕГЕГА

**План додаткових заходів розвитку мережі психологічної служби
системи освіти Дніпропетровської області**

№	Заходи	Термін	Виконавець	Очікувані результати
1	Розробити та затвердити Плани додаткових заходів щодо розвитку районних (міських) психологічних служб та ПМПК	до 01.11. 2010	Керівники управлінь, відділів освіти	Затвердження Плану додаткових заходів
2	Ввести додаткові ставки практичних психологів та соціальних педагогів відповідно до нормативної потреби	До 01.09. 2011	Керівники управлінь, відділів освіти; керівники навчальних закладів	Забезпечення навчальних закладів необхідною кількістю практичних психологів та соціальних педагогів
3	Забезпечити практичним психологам, соціальним педагогам, фахівцям психолого-медико-педагогічних консультації належні умови праці	До 01.09. 2011	Керівники управлінь, відділів освіти; керівники навчальних закладів	Підвищення ефективності діяльності психологічної служби та ПМПК
4	Забезпечити співробітників психологічної служби та психолого-медико-педагогічних консультації науково-методичною літературою	До 01.01. 2011	Керівники управлінь, відділів освіти; керівники навчальних закладів	Підвищення рівня професійної майстерності
5	Призначити методистів рай/міськ/во з психологічної служби та психолого-медико-педагогічної консультації у випадку їх відсутності	До 01.01. 2011	Керівники управлінь, відділів освіти	Належний рівень організаційно-методичного супроводу діяльності психологічної служби та ПМПК
6	Забезпечити систематичну роботу районних (міських) методичних об'єднань практичних психологів та соціальних педагогів (не менше 1 разу на місяць)	До 01.01. 2011	Керівники управлінь, відділів освіти; методисти рай/міськ/во з психологічної служби	Профілактика професійної ізоляваності, професійне зростання
7	Оптимізувати, а при необхідності організувати роботу освітніх психолого-педагогічних консилиумів (ОППк)	До 01.11. 2010	Керівники управлінь, відділів освіти; керівники навчальних закладів	Своєчасне виявлення дітей та підлітків «групи ризику» та надання їм відповідної допомоги
8	Створити творчі лабораторії з розробки технологій роботи практичних психологів ПТНЗ на базі Тернівського гірничо-професійного ліцею, Дніпропетровського навчально-виробничого центру №2, Дніпропетровського центру підготовки і перепідготовки робітників машинобудівної галузі і зв'язку, Криворізького межрегіонального центру підготовки і перепідготовки звільнених у запас військовослужбовців.	До 01.10. 2010	НМЦ ПТО, ДОПМПЦ, керівники ПТНЗ	Розробка базового компоненту діяльності психологічної служби ПТНЗ
9	Створити районні (міські) центри практичної психології і соціальної роботи або психолого-медико-педагогічні центри при районних (міських) відділах освіти, методичних кабінетах відповідно до нормативної потреби	Протягом 2010-2011 р. р.	Керівники управлінь, відділів освіти	Ефективне використання кадрового потенціалу

Інтегрована модель організації діяльності районної (міської) психологічної служби і психолого-медико-педагогічної консультації

Кількість учнів 1-х класів «групи ризику» в районі, місті _____

1. Кількість учнів з проблемами в пізнавальній сфері		
1.1.	Затримка психічного розвитку (ЗПР)	
1.2.	Інтелектуальна обдарованість	
1.3.	Педагогічна занедбаність	
1.4.	Ліворукість	
		Всього:
2. Кількість учнів з проблемами в емоційній сфері		
2.1.	Агресивність	
2.2.	Тривожність	
2.3.	Демонстративність	
2.4.	Замкненість	
		Всього:
3. Кількість учнів з проблемами поведінки		
3.1.	Гіперактивність	
3.2.	Гіпоактивність (повільність)	
		Всього:
		Загальна кількість:
4. Кількість учнів із соціальними проблемами		
4.1.	Сирітство	
4.2.	Напівсирітство	
4.3.	Неповна сім'я	
4.4.	Багатодітність	
		Загальна кількість:

В.о. начальника відділу дошкільної освіти,
виховної роботи та соціального захисту

К.Є. ФЕДОРЧЕНКО

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

01135, м. Київ, проспект Перемоги, 10 тел. (044) 486 2442, факс (044) 236 1049

Від 28.01.11 № 1/9-48

Міністерство освіти і науки Автономної
Республіки Крим, управління освіти і
науки обласних, Київської та
Севастопольської міських державних
адміністрацій

Про мобільний соціально-психологічний пункт
освітнього округу

На виконання п.16 плану заходів, затверджених наказом Міністерства освіти і науки від 29.10.2010 року №1023 "Щодо профілактики злочинності і правопорушень серед дітей, захисту їх прав на освіту", Міністерство надсилає для використання в роботі "Методичні рекомендації щодо організації діяльності мобільного соціально-психологічного пункту освітнього округу".

Додаток: на 4 арк.

Голова комісії з реорганізації

Б.М. Жебровський

Панок В.Г.
252-70-11

Методичні рекомендації щодо організації діяльності мобільного соціально-психологічного пункту освітнього округу

Мобільний соціально-психологічний пункт освітнього округу (далі – МСПП) є складовою частиною освітнього округу, який створюється з метою своєчасного і систематичного вивчення психофізичного розвитку дитини, мотивів її поведінки і діяльності з урахуванням вікових, інтелектуальних, фізичних, статевих та інших індивідуальних особливостей, створення умов для саморозвитку та самовиховання, сприяє виконанню освітніх і виховних завдань навчальних закладів – суб'єктів округу.

У своїй діяльності МСПП керується Конституцією України, Законами України „Про освіту”(1060-12), „Про загальну середню освіту” (651-14), „Про професійно-технічну освіту”(103/98-ВР), „Про вищу освіту”(2984-III), „Про дошкільну освіту” (2628-14), „Про позашкільну освіту”(1841-14), Декларацією прав людини, Конвенцією прав дитини, іншими законодавчими актами, Положенням про освітній округ, Положенням про психологічну службу системи освіти, іншими нормативно-правовими документами, що регулюють діяльність психологічної служби системи освіти.

Основними завданнями МСПП є створення цілісної системи психологічного супроводу та соціально-педагогічного патронажу в межах освітнього округу в адміністративно-територіальній одиниці та належних умов для забезпечення надання психологічних послуг, реалізації допрофільної підготовки і профільного навчання, розвиток творчих здібностей, нахилів, обдарувань дітей, впровадження сучасних психологічних та соціально-педагогічних технологій.

Мобільний соціально-психологічний пункт освітнього округу не є юридичною особою.

МСПП тісно співпрацює з Радою округу, з органами охорони здоров'я, праці та соціального захисту населення, сім'ї, молоді та спорту, культури, внутрішніх справ, іншими органами виконавчої влади, а також підприємств громадськими організаціями.

Взаємовідносини МСПП з юридичними і фізичними особами (в тому числі і закордонними) визначаються чинним законодавством та укладеними між ними договорами.

Мета, основні завдання і функції мобільного соціально-психологічного пункту освітнього округу

Мета діяльності МСПП полягає у психологічному забезпеченні та підвищенні ефективності педагогічного процесу, захисті психічного здоров'я і соціального благополуччя усіх його учасників та організації соціально-педагогічного патронажу в дошкільних, усіх типах загальноосвітніх та інших навчальних закладах системи освіти, що входять до освітнього округу.

МСПП організують роботу за такими головними напрямками:

- консультативно-методична допомога всім учасникам навчально-виховного процесу з питань навчання і виховання дітей та підлітків;
- просвітницько-пропагандистська робота з підвищення психологічної культури в навчальних закладах та сім'ях;
- формування в учнів орієнтації на здоровий спосіб життя, профілактика алкоголізму, наркоманії, ВІЛ/СНІДу і злочинності серед неповнолітніх;
- індивідуальна робота з дітьми і учнями (діагностика, корекція, реабілітація, профілактика, прогностика).

Основними завданнями МСПП є надання психологічних, соціально-педагогічних, інформаційних послуг учасникам навчально-виховного процесу; надання практичної та методичної допомоги педагогічним працівникам навчальних закладів – суб'єктам освітнього округу.

Завдання діяльності МСПП полягає:

- у сприянні повноцінному особистісному й інтелектуальному розвитку дітей на кожному віковому етапі, у створенні умов для формування в них мотивації до самовиховання і саморозвитку;

- у психологічному супроводі допрофільної і профільної підготовки учнів;

- у забезпеченні індивідуального підходу до кожної дитини на основі її психолого-педагогічного вивчення;

- у профілактиці і корекції відхилень в інтелектуальному і особистісному розвитку дитини тощо.

Мобільний соціально-психологічний пункт освітнього округу відповідно до покладених на нього завдань забезпечує:

- участь у здійсненні освітньої, виховної роботи, спрямованої на забезпечення всебічного розвитку дітей і учнівської молоді, збереження їх повноцінного психічного здоров'я;

- раннє виявлення дітей, які мають вади у психофізичному розвитку;

- проведення психолого-педагогічної діагностики готовності дітей до навчання в період їх переходу з однієї вікової групи до іншої, допомога у виборі навчального закладу згідно з рівнем психічного розвитку;

- сприяння вибору підлітками професій з урахуванням їх ціннісних орієнтацій, здібностей, життєвих планів і можливостей, підготовка учнів до свідомого життя;

- вивчення інтересів, нахилів, здібностей, потреб учнів з метою визначення відповідного профілю навчання та допрофільної підготовки;

- здійснення превентивного виховання, профілактики злочинності, алкоголізму і наркоманії, інших uzалежнень і шкідливих звичок серед підлітків;

- формування психологічної культури вихованців, учнів, педагогів, батьків, інших верств населення;

- надання соціально-психологічної допомоги учасникам навчально-виховного процесу в кризових ситуаціях; попередження суїцидальної поведінки дітей та учнів;

- ведення банків даних на дітей, які мають вади у психофізичному розвитку, дітей «групи ризику», дітей, соціально уразливих категорій;

- ведення соціального паспорту освітнього округу;

- здійснення посередництва між освітніми установами, сім'єю, громадськістю, організація їх взаємодії з метою створення умов для всебічного розвитку дітей і підлітків;

- сприяння участі вихованців у науковій, технічній, художній творчості, спортивній, суспільно-корисній діяльності, виявленню задатків, обдарувань, розкриттю здібностей, талантів.

Структура та управління мобільним соціально-психологічним пунктом

Мобільний соціально-психологічний пункт утворюється за рішенням Ради округу.

Організація діяльності мобільного соціально-психологічного пункту в окрузі регламентується договором про спільну освітню діяльність між суб'єктами округу (перелік згідно з Положенням про освітній округ) та нормативно-правовими актами, що визначають напрями діяльності суб'єктів округу.

До складу МСПП входять практичний психолог, соціальний педагог опорного навчального закладу та практичні психологи, соціальні педагоги тих закладів, які входять до освітнього округу.

Посади практичного психолога і соціального педагога уводяться в опорному закладі освітнього округу в межах коштів, передбачених єдиним кошторисом витрат навчальних

закладів, з числа спеціалістів з фаховою освітою із розрахунку одна ставка практичного психолога і одна ставка соціального педагога (нормативи затверджені у Положенні про психологічну службу системи освіти України (наказ Міністерства освіти і науки України від 02.07.2009 р. № 616, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 23.07.2009 за № 687/16703).

Посади практичного психолога і соціального педагога у закладах, які входять до освітнього округу, вводяться в межах коштів, передбачених єдиним кошторисом витрат, згідно з нормативами чисельності практичних психологів, соціальних педагогів навчальних закладів.

МСПШ підпорядковується засновнику з усіх питань діяльності, а в частині науково-методичного забезпечення діяльності – методисту з психологічної служби методичного кабінету управління, відділу освіти райдержадміністрації.

МСПШ здійснює соціально-психологічний супровід навчально-виховного процесу в освітньому окрузі за відповідним планом та графіком.

Режим роботи мобільного соціально-психологічного пункту встановлюється у межах часу, визначеного в установленому порядку єдиним робочим навчальним планом суб'єктів округу.

Права та обов'язки мобільного соціально-психологічного пункту

МСПШ має право:

- визначати зміст, форми та методи своєї діяльності з урахуванням державних вимог і стандартів;
- проводити дослідну, експериментальну, пошукову роботу;
- проводити науково-практичні семінари з питань навчання і виховання дітей і учнів для педагогічних працівників закладів освіти, що входять до цього освітнього округу;
- надавати психологічні, педагогічні консультації для дітей, педагогічних працівників та різних категорій населення;
- використовувати для провадження своєї діяльності кошти з інших джерел, не заборонених чинним законодавством, у тому числі міжнародну фінансову, технічну допомогу та міжнародні гранти.

МСПШ повинен:

- дотримуватися педагогічної етики, поважати гідність дитини, захищати її від будь-яких форм фізичного і психічного насильства;
- будувати свою діяльність на основі доброзичливості, довіри в тісному співробітництві з усіма учасниками навчально-виховного процесу;
- пропагувати здоровий спосіб життя, підвищувати рівень психологічних знань педагогічних працівників і батьків;
- зберігати професійну таємницю, не поширювати відомостей, отриманих в процесі діагностики або корекційної роботи, якщо це може завдати шкоди дитині чи її оточенню.

Працівники мобільного соціально-психологічного пункту ведуть документацію відповідно до наступних нормативних документів:

лист МОН від 27.08.2000 р. № 1/9-352 Про планування діяльності, ведення документації і звітності усіх ланок психологічної служби системи освіти України;

наказ МОН 28.12.2006 р. № 864 Про планування діяльності та ведення документації соціальних педагогів, соціальних педагогів по роботі з дітьми-інвалідами системи Міністерства освіти і науки України;

лист МОН від 05.03.2008 р. № 1/9-128 Про статистичний звіт та звітність соціального педагога та соціального педагога по роботі з дітьми-інвалідами навчальних закладів.

Дані методичні рекомендації розроблені на основі Положення про мобільний соціально-психологічний пункт освітнього округу, яке схвалене розпорядженням голови Сумської обласної державної адміністрації від 1 грудня 2006 року № 632.

ПОЛОЖЕННЯ

про методичне об'єднання практичних психологів і соціальних педагогів *Схвалене методичною радою Дніпропетровського обласного НМЦ практичної психології і соціальної роботи*

1. Загальні положення

1.1. Методичне об'єднання (м/о) практичних психологів і соціальних педагогів – є структурним підрозділом районної (міської) психологічної служби, діяльність якого організовує та координує методист з психологічної служби управління, відділу освіти або методист з психологічної служби районного (міського) методичного кабінету (центру).

1.2. Методичне об'єднання створюється з числа практичних психологів і соціальних педагогів освіти, які працюють на постійно діючій основі або за сумісництвом в дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладах району (міста).

1.3. Основною метою діяльності методичного об'єднання є створення оптимальних умов для безперервного підвищення рівня професійної майстерності працівників психологічної служби у міжкурсовий та міжтестастаційний період.

2. Основні завдання

2.1. Нормативно-правове, науково – методичне та організаційне забезпечення діяльності практичних психологів та соціальних педагогів закладів освіти.

2.2. Створення єдиної бази даних діагностичного та корекційного інструментарію, методичних розробок, відео- і фотоматеріалів, бібліотечного фонду.

2.3. Удосконалення професійної майстерності і розвиток творчого потенціалу практичних психологів і соціальних педагогів.

2.4. Запровадження сучасних психолого-педагогічних технологій, інновацій, науково-дослідницької і проектної діяльності в роботу членів методичного об'єднання.

2.5. Узагальнення передового досвіду та доведення його до відома членів методичного об'єднання.

2.6. Збереження психологічного здоров'я та профілактика професійних деформацій особистості фахівців.

3. Організація діяльності

3.1. Методичне об'єднання очолює керівник.

3.2. Керівник м/о обирається на загальних зборах і затверджується наказом управління, відділу освіти.

3.3. Керівник м/о повинен мати відповідну фахову освіту, стаж роботи за фахом не менше 3-х років, відповідний кваліфікаційний рівень.

3.4. Керівник м/о працює на громадських засадах (оплата можлива за наявності коштів в межах фонду заробітної плати).

3.5. Керівник призначає творчу групу з числа членів методичного об'єднання, яка допомагає йому в організації роботи.

3.6. Керівник м/о підпорядковується безпосередньо методисту рай/міск/во з психологічної служби чи методисту методичного кабінету (центру) і працює за затвердженим планом роботи.

4. Обов'язки та права керівника методичного об'єднання

4.1. Керівник методичного об'єднання повинен:

- забезпечити планування, організацію і проведення засідань методичного об'єднання за основними напрямками та формами навчально-методичної роботи (не менше чотирьох засідань на навчальний рік);

- разом з членами творчої групи забезпечувати учасників навчально-методичних заходів необхідними інформаційно-роздатковими матеріалами;

- вивчати та аналізувати професійну діяльність членів м/о, надавати їм відповідні рекомендації щодо оптимізації роботи;

- вести банки даних м/о за основними формами інформаційно-методичного забезпечення;
- забезпечити методичний супровід атестаційного періоду членів м/о, що атестуються (своєчасність проходження курсів підвищення кваліфікації, підготовка атестаційної документації, презентація досвіду роботи);
- скласти щорічний аналітико-статистичний звіт про роботу м/о за встановленою формою та надавати його методисту рай/міськ/во з психологічної служби у визначений термін;

4.2. Керівник методичного об'єднання має право:

- відвідувати членів м/о за місцем роботи, знайомитись із змістом та формами їх професійної діяльності у відповідності до встановлених нормативів;
- звертатися за консультацією до працівників відділу освіти із проблем організації діяльності м/о;
- вносити пропозиції до відділу освіти щодо покращення умов праці членів м/о та підвищення кваліфікаційної категорії;
- рекомендувати членам м/о різні форми роботи щодо оптимізації їх діяльності та підвищення рівня професійної майстерності.

5. Обов'язки та права членів м/о

5.1. Члени м/о повинні:

- приймати участь у засіданнях м/о та впроваджувати у свою професійну діяльність рекомендовані методи та форми роботи;
- планувати свою діяльність та погоджувати плани роботи з методистом рай/міськ/во з психологічної служби;
- організувати свою діяльність з урахуванням основних завдань діяльності навчального закладу, відділу освіти, науково-методичної проблеми області, міста, району;
- організувати свою діяльність з питань удосконалення фахової майстерності;
- планувати свою діяльність із урахуванням питань охорони професійного здоров'я та заходів техніки безпеки;
- спрямовувати свої зусилля на поліпшення психологічного супроводу навчально-виховного процесу та якості своєї праці;
- обов'язково звітувати про свої творчі здобутки під час проходження чергової чи позачергової атестації

5.2. Члени м/о мають право:

- вносити пропозиції щодо поліпшення організації професійної діяльності ;
- на проходження планової курсової перепідготовки та чергову/позачергову атестацію ;
- звертатися за консультацією до відповідних спеціалістів з актуальних проблем професійної діяльності.

6. Форми навчально-методичної роботи

- Семінар (теоретичний, проблемний).
- Практикум (тренінг, ділова гра, аналіз проблемної ситуації, студія та інше).
- Круглий стіл (обговорення актуальних питань).
- Науково-практична конференція (доповіді, секції, майстер-класи).
- Фестиваль досягнень (наробки, ідеї, калейдоскоп досвіду та інше).
- Методичні виставки, рекламні акції.
- Школа передового досвіду (відкриті заняття, творчі звіти, майстер-класи).
- Супервізія (індивідуальні консультації, наставництво).
- Інтервізійна група (творча лабораторія, експертна команда, групова консультація).

7. Форми інформаційно-методичного забезпечення

- Методичний опис, методичний коментарій, анотація.
- Бюлетень, газета, інформаційний вісник, інформаційно-методичний довідник.
- Інструкція, інструктивно-методичний лист, методична записка, пам'ятка.
- Методична розробка, методичні рекомендації, реферат.
- Графік, діаграма, інструктивно-методичний плакат.
- Картотека, інформаційний каталог, збірник вправ, тематична добірка.

8. Документація методичного об'єднання

8.1. Документи, що регламентують діяльність м/о:

- положення про м/о;
- аналіз роботи м/о за рік, що минув;
- план роботи на поточний рік;
- протоколи засідань м/о;

8.2. Кадровий потенціал м/о:

- освітньо-кваліфікаційна характеристика членів м/о (банк даних);
- освітньо-кваліфікаційна характеристика керівника м/о та складу творчої групи;
- перелік методичних тем, над якими працюють члени м/о;
- творчі звіти членів м/о (тема, форма і час проведення);
- план проходження чергової атестації та курсової перепідготовки членами м/о.

ЧАСТИНА III. Методичні розробки

РОЗВИТОК КРЕАТИВНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Абросимова Тамара Сигизмундівна, практичний психолог-методист спеціального дошкільного навчального закладу компенсуючого типу № 35 м. Дніпродзержинська

Креативного індивіда зазвичай відзначає інтерес та підвищена чутливість до всього складного, незвичного, відкритість до нового досвіду, уміння вбачати проблеми в тому, що іншим здається тривіальним і зрозумілим, самостійність поглядів і оцінок, невіддільність стереотипам, відкритість до різних ідей (в тому числі і взаємовиключальних), а також здатність дивуватися і захоплюватись.

Характерним для нього є так зване дивергентне мислення, коли пошук ідеї одночасно в різних напрямках, не підпорядковуючись єдиній логіці.

Креативне мислення відзначається *пластичністю* (пропонуються численні розв'язки там, де більшість людей обмежується одним), *рухливістю* (відбувається легкий перехід від однієї точки зору до іншої), *оригінальністю*.

Креативність вважається відносно самостійним чинником *обдарованості*: вона не обов'язково корелює з рівнем *інтелекту* індивіда та успішністю його навчання.

Креативність дитини залежить не тільки від її особистісних якостей, але й від умов виховання в сім'ї та навчання.

Креативність особистості може зростати за умов спеціального навчання, спрямованого на посилення незалежності, відкритості щодо нового досвіду, чутливості до проблем, культивування творчих потреб.

Розвитку творчого мислення сприяють ситуації:

- ✓ незавершеність і відкритості (на відміну від контрольованих);
- ✓ заохочування до запитань;
- ✓ стимулювання незалежності й відповідальності;
- ✓ наголос на самостійних спостереженнях, почуттях і узагальненнях;
- ✓ увага до інтересів дітей з боку дорослих і ровесників.

Перелік ознак для виявлення обдарованих дітей

- розвинене абстрактне мислення та вміння розв'язувати поставлені завдання;
- прискорене проходження етапів розвитку, характерних для цього віку;
- підвищена допитливість;
- ранній потужний розвиток мовленнєвих навичок (іноді він виявляється , тільки якщо дитину „розговорити”);
- задоволення від навчання і швидке засвоєння матеріалу;
- відмінне почуття гумору;
- чудова пам'ять (але не обов'язково швидка);
- високий рівень активності (хоча інтровертні діти, які занурені в свої думки, можуть справляти враження „нероб”);
- яскраво виражена реакція на шум, біль або обмеження;
- здатність тривалий час утримувати увагу на предметі або занятті, що становить інтерес;
- чутливість і співчуття;
- прагнення до досконалості;
- яскрава уява (наприклад, придумати собі товариша).

Розвиток креативних здібностей у дітей дошкільного віку

Відомо, що дитячий вік виділяють як найсприятливіший для педагогічного втручання період: у дитини ще не сформовано критичне відношення до всього , що відбувається

навколо, зате ступінь прийняття, „всмоктування” надзвичайно висока. Недарма деякі вчені вважають, що чим раніше дитину привчають і навчають чогось, тим ефективнішими будуть результати такої діяльності. Всі ці твердження стосуються креативної педагогіки.

Перш за все у дітей творчість вплітається в ігрову діяльність. Їх об'єднує процес розваг, отримання задоволення: для дитини важливіше сам процес гри, малювання, придумування, а не кінцевий результат.

Крім того креативна педагогіка допомагає формуванню і розвитку особистості дитини, бо саме творчість як ніяка інша діяльність впливає на розвиток емоційної сфери: саме в дитинстві ми здатні до сліз переживати за героїв казок, мультфільмів, кіно. Завдяки знайомству з творами мистецтва дитина відкриває для себе світ, знайомиться з взаємовідносинами людей, поступово пізнає самого себе. Іноді творчість виступає як компенсація за недоліки в інших видах діяльності: „я погано рахую, зате добре вмю малювати, і мої малюнки показують першими”.

Які аспекти педагогіки треба враховувати при організації творчих занять?

1. Перш за все звернемо увагу на створення потрібної атмосфери. На творчих заняттях є неприпустимим педагогічний тиск, підвищений голос педагога, використання відкритих і прихованих погроз.

2. Однією з найважливіших умов створення атмосфери є «емоційне поглажування», до яких відноситься: звернення до дитини тільки на ім'я, збереження педагогом рівної, доброзичливої інтонації, ласкавого тону на протязі всього заняття, обов'язково заспокійливий дотик до дитини і максимально позитивне підкріплення дій дитини (похвалити, підбадьорити).

3. Часто в групі бувають діти, які зовні дещо пасивно реагують на те, що відбувається. Через це, деякі педагоги говорять про їх невисоку креативність. Це передчасні висновки, просто прийняття ідеї чи завдання цими дітьми відбувається по-іншому. Працюючи з такою групою, педагогу варто: бути готовим до того, що ці діти повільно перемикаються з одного виду діяльності на другий, і, якщо з ними спочатку поспілкуватись, а потім запропонувати щось намалювати (як це звичайно робиться на заняттях), їм знадобиться певний час для того, щоб перейти на виконання нового завдання; не чекати від них швидкого включення в роботу, витримувати не менш 5-секундну паузу після запитання, вміти переформулювати завдання, навіть скоротити його при необхідності; показувати і доводити свою зацікавленість, готовність допомогти; досягати з дитиною хоча б невеличкого позитивного результату, який в подальшому буде слугувати основою для індивідуальної чи спільної творчої діяльності.

4. Але, говорячи про зовнішні умови, які допомагають створенню креативної атмосфери заняття, не можна забувати про його зміст, бо це головне, що повинно спонукати дитину до творчості. Це може бути незвичний поворот сюжету, елементи новизни, спільне емоційне переживання.

Як краще організувати творчі заняття з дітьми?

Прикладів ефективно організації творчих занять багато. Наведемо декілька з них. Так, на одному із занять можна додати в казку «Колобок» персонажів інших казок: Шапокляк, Чебурашку, крокодила Гену, і стара казка стане зовсім іншою, сучасною, яку впізнають діти ... і з гарним кінцем (що, виявляється, дуже цінують наші діти).

На другому занятті пропонуємо пофантазувати з фарбами: кожна дитина залишає на половині великого аркушу ватману кому, гачок, хвилю, хмарку... Завдання буде незвичним і цікавим для дітей і не менш цікавим буде його продовження. Аркуш зігнути, фарби перемішуються і розподіляються по всьому ватману; і в кінці отримуємо різнокольорову абстрактну картину.

Потім з дітьми можна відшукати на цій картині якісь предмети, дерева, квіти, незвичних тварин. А як «домашнє завдання» можна запропонувати вигадати історію про те, як ці тварини потрапили на аркуш ватману.

Ще одним видом колективної творчої роботи може стати заняття «Малюємо разом». Діти малюють в парі один на двох малюнок, але при цьому їм треба дотримуватись «трьох правил»: малювати по черзі, не більше двох предметів за один раз і малювати без слів. А потім кожен повинен розповісти, що він задумав і як змінювалась ця задумка в залежності від дій його партнера. Як важко буває стримувати свої емоції! Як іноді незрозуміло, що ж там малює твій друг? І як справді цікаво буде побачити в кінці цілу картину.

Креативну атмосферу створюють і різні прийоми творчого висловлювання: «Розкажи мені казку «Ріпка» від особи... самої Ріпки». «Я почну, а ти закінчиш».

Спонукають до творчого осмислення світу маленькі казки на самі звичні теми. В дощовий день можна придумати і розповісти казку про фею, які займаються ... пранням хмаринок. Якщо фея працююча, тоді день буде світлий, а хмаринки білі і пухнасті. А якщо фея лінива, хмари стають брудними сірими і іде дощ.

Головне в цих завданнях, щоб форма і зміст були різними, щоб у дітей не виникало відчуття звичності, які настроюють на буденність ідей і думок. «Навчити творчому акту не можна, - писав Л.С.Виготський, - але це зовсім не означає, що не можна вихователю спонукати його утворенню і появи».

Список використаної літератури:

1. **Базова програма** розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». – Київ, 2008р.
2. **Барташнікова І.А.** Барташніков О.О. Розвиток уяви та творчих здібностей у дітей 5-6 років. - Тернопіль, 2007р.
3. **Настольная книга** педагога-психолога дошкільного образовательного учреждения. – Ростов н/Д.: Издательство „Феникс”, 2005г.
4. **Психологічний інструментарій** : Психологічна діагностика мислення, інтелекту, креативності дитини. - Київ, 2003р.
5. **Психологічний довідник** учителя. - Київ, 2005р.
6. **Психологія** дитинства: практикум. - Київ, 2006р.
7. **Никитин Б.П.** Ступеньки творчества или развивающие игры. - М.: Просвещение, 1991г.
8. **Первушина О.** Здібності дитини. Як виявити і розвинути. - „Вектор” 2007р.

КОРЕКЦІЯ ТА РОЗВИТОК ПСИХІЧНИХ ПРОЦЕСІВ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ ПСИХОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ

Захарченко Світлана Володимирівна, практичний психолог-методист ОКЗО «Криворізька загальноосвітня спеціальна школа-інтернат «Надія»

Психологічний портрет дитини із ППР

Діти із порушенням психологічного розвитку значно відстають від своїх ровесників. Так вони відрізняються дуже бідними знаннями навіть про найближче оточення: не знають багатьох побутових предметів, а особливо їх родової приналежності, плутають пори року, дні тижня. Вони погано оперують і тими знаннями, які у них є: виділити суттєві ознаки, порівняти навіть добре знайомі предмети їм буває дуже важко: задовільно користуючись мовою для побутового спілкування, ці діти виявляють безпорадність, коли виникає необхідність відповісти на запитання вчителя, щось розповісти, вони неправильно будують речення, плутають схожі за вимовою слова, не можуть послідовно викладати свої думки. Мовлення для них часто є непосильною працею, і тому вони не відповідають на звернення до них вчителя, справляючи враження надто сором'язливих, неговірких. Недостатнє усвідомлення своєї ролі учня, нерозуміння шкільних вимог і невміння свідомо керувати своєю поведінкою проявляється у тому, що такий учень не може брати участь у роботі класу під час уроку. Він не виконує завдання, оскільки не орієнтується ні у своєму зошиті, ні у тому, що зображено на дошці, швидко відволікається від занадто важкого для нього завдання

і починає займатися сторонніми справами: їсти, гратися різними предметами, а то й ходити по класу, ховатися під парту, звертатися до вчителя з невчасними запитаннями

Розглянувши форми і причини порушення психологічного розвитку у дітей, стає зрозумілим, що це діти, які постраждали від якихось інфекційних, тяжких хвороб в перші роки життя, від інтоксикацій, травм, органічних ушкоджень нервової системи, психічних травм, тяжких емоційних переживань, дефіциту спілкування в ранньому дитинстві.

В спеціальній школі-інтернаті «Надія», в якій я працюю, навчається 159 учнів з діагнозом порушення психологічного розвитку (ППР), 90% з них – внаслідок органічного ураження НС. Більшість дітей мають ППР, ускладнене ДЦП, кардіологією, тяжкими мовними розладами (ринолалією, дизартрією, заїканням і т.ін.).

Отже, винятково важлива й необхідна спеціальна корекційно-відновлювальна робота, яка пронизує всю навчальну діяльність, всі виховні заходи, в цілому все життя дитини в спеціальній школі-інтернаті «Надія». Щоб надати реальну допомогу, перш ніж приступити до корекційної роботи, необхідно всебічно вивчити дитину: її анамнез, стан здоров'я та психіки, індивідуальні особливості. Тому, першим кроком в роботі з учнем є діагностика. Діагностичній роботі надаємо вирішальне значення. Адже дуже важливо виявити ті несприятливі фактори, які можуть зумовлювати у дитини ППР, знайти причини, внаслідок яких, виникають проблеми в навчанні та розвитку дитини, визначити актуальний і потенціальний рівень розвитку психічних процесів, а також встановити збереженні компоненти психічної діяльності, на які можна розраховувати в роботі з учнем. Тому, крім тих щоденних спостережень, які проводять вчитель та вихователь за кожним учнем, я здійснюю діагностику психічних процесів кожного учня, що являється головною опорою в організації корекційної роботи і дає можливість правильно вибрати засоби корекції. Результати діагностики відображаються в діагностичній карті, яка є постійним помічником в щоденній роботі вчителя та вихователя.

Особливості розвитку психічних процесів

Здійснюючи корекційну роботу, необхідно пам'ятати про особливості розвитку психічних процесів у дітей з ППР.

Всі діти із ППР мають знижену працездатність різного ступеню. У них порівняно короткий час продуктивної роботи (15-20 хвилин), після чого настає втома. Прояви її неоднакові: одні діти бліднуть, стають млявими, сонливими, інші, навпаки, робляться непосидючими, балакучими, зачіпляють товаришів, не реагують, або зухвало відповідають на зауваження.

Працездатність характеризується і темпом роботи та здатністю переключатися на інші види діяльності. Деякі діти відрізняються імпульсивністю: не дослухавши пояснення, вони беруться за справу, поспішають, роблять помилки і тут же починають їх виправляти, інші – повільні, не встигають працювати разом з класом.

Надмірна інертність нервових процесів у частини дітей зумовлює труднощі переходу від одного виду діяльності до іншого. Такі діти не можуть відразу почати працювати разом з однокласниками, відволікаються, не знають з чого почати, перепитують, що їм робити. Нерідко трапляються і такі діти, в яких низька працездатність ті її коливання – є головною причиною поганого засвоєння навчального матеріалу і ППР в цілому. Отже, врахування особливостей працездатності дитини є іноді вихідною у побудові всієї корекційної роботи з нею.

У дітей з ППР порушена динаміка нервових процесів: вони стають виснажливими, інертними. Найчастіше зустрічаються порушення сенсомоторних функцій, що виявляється в порушеннях слухового, зорового сприймання, рухових функцій. Причина не втому, що дитина має поганий зір чи слух, а в тому, що зорова та слухова інформація погано обробляється та пов'язується з відповідними руховими актами в корі головного мозку.

Разом із труднощами засвоєння нового досвіду ці діти відчувають труднощі і в актуалізації потрібних знань під час розв'язання різних інтелектуальних завдань. Мисленнева пасивність – дуже характерна їхня риса. Вони часто задовольняються першим і

значно примітивнішим результатом, аніж могли б дати. Стимуляція запитаннями дозволяє виявити значно глибше розуміння предмета.

Недорозвиненість мови в ряді випадків виступає як самостійний первинний дефект, який гальмує розвиток у дитини словесно-логічного мислення. Тим часом, словесно-логічне мислення є найбільш складним видом мислення, без якого неможливе повноцінне суто людське пізнання дійсності.

Як показали спеціальні дослідження, і мимовільна, і довільна пам'ять у дітей із ППР слабша, ніж у їхніх ровесників з нормальним розвитком. Відомо, що на початку шкільного навчання у дітей важливу роль відіграє мимовільна пам'ять. Вони ще не вміють ставити мету щось запам'ятати, погано володіють прийомами довільного запам'ятовування, просто діють з предметами, слухають оповідання і у результаті багато що запам'ятовують. У дітей з ППР таке мимовільне запам'ятовування менш ефективне, оскільки у них більші труднощі у виконанні основного завдання.

Розвиток сприймання та мислення – основа корекції

Так як недоліки відчуттів і сприймання є серйозною перешкодою до повноцінного психічного розвитку дитини в цілому, а сформованість сенсорних еталонів являється основою для подальшого розумового розвитку, то роботу по корекції мислення починаю з розвитку у дітей уявлень про колір, форму, величину, простір, час, тобто з цілеспрямованого розвитку сенсорних здібностей, який охоплює такі етапи:

1. Формування сенсорних еталонів стійких, закріплених у мовленні уявлень про кольори, геометричні фігури і співвідношення за величиною між кількома предметами.
2. Навчання способів обстеження предметів, а також уміння розрізняти їх форму, колір та величину. І виконувати все складніші окомірні дії.
3. Розвиток аналітичного сприйняття: вміння орієнтуватися в поєднанні кольорів, розчленовувати форму предметів, виділяти окремі вимірні величини.

Щоб розвинути у дітей логічне мислення, необхідно навчити учня способам логічного мислення: порівняння, узагальнення, класифікація, систематизація і змістове співвідношення.

Навчаючись способу порівняння, дитина повинна оволодіти такими вміннями:

1. Виділяти ознаки об'єкта на основі співставлення його з іншими об'єктами.

З багатьох властивостей і ознак, що характерні для різних предметів, діти із ППР, зазвичай виділяють, не більше двох-трьох ознак. Щоб дитина могла побачити все різноманіття властивостей, вона повинна навчитися аналізувати предмет з різних боків, співставляти цей предмет з іншим, який має інші властивості. Для цього спочатку слід добирати для порівняння такі предмети, властивості яких було б легко помітити і зрозуміти. Потім важливо поступово показувати дитині «приховані властивості» цих предметів і вчити їх називати.

2. Визначати спільні і відмінні ознаки порівнюваних об'єктів.

Важливо навчити дитину не лише виділяти ознаки і властивості різноманітних предметів, але і визначати їх, які з них є спільними для порівнюваних предметів, а за якими ці предмети відрізняються один від одного. Для цього спочатку слід навчити дитину проводити порівняльний аналіз виділених властивостей і знаходити у них відмінності. І лише після цього можна переходити до спільних властивостей. При цьому важливо навчити дитину бачити спільні властивості як двох предметів, так і кількох.

3. Відрізняти важливі і неважливі ознаки об'єкта.

Крім спільних і відмінних ознак предмета, потрібно навчити дитину відрізняти суттєві властивості ознаки від несуттєвих, другорядних, починати таке навчання слід з демонстрування різниці між суттєвою ознакою і несуттєвою. Для цього можна використовувати завдання з наочним матеріалом, в якому суттєва ознака попередньо задана чи знаходиться як би на поверхні. Наприклад, два різних фруктових дерева можуть бути схожими одне на одне або відрізнятися за дуже багатьма властивостями: формою, величиною, плодами, які на них ростуть. Але у всіх цих дерев залишається незмінною одна

ознака – на них ростуть фрукти. Це і дозволяє називати їх фруктовими деревами. Якщо взяти іншу частину дерева, наприклад листя чи колір кори, то наявність такої ознаки ще не є достатньою для того, щоб визначити, чи справді це дерево фруктове. З цього можна зробити висновок, що якщо змінювати несуттєві ознаки, предмет однаково буде відноситись до того самого поняття, а якщо змінити суттєві ознаки, предмет стане іншим. Крім того важливо показати на простих прикладах, як співвідносяться між собою спільна ознака і суттєва ознака. Необхідно звернути увагу учня на те, що спільна ознака не завжди є суттєвою, але суттєва – завжди спільна.

Оволодіння вмінням знаходити суттєві ознаки об'єкта є важливою передумовою формування здатності узагальнювати.

Умови успішної корекції

1. Спрямування зусиль на подолання прогалин не лише у шкільних знаннях, а й розвитку дитини в цілому відповідними засобами.

2. Усвідомлення взаємозв'язку і взаємозалежності між окремими психічними функціями. Адже не можна розділити розвиток сприймання, мислення, пам'яті та інших функцій спочатку, сформувавши одну, а потім іншу. Чим би ми не займалися з дитиною, ми розвиваємо її психіку в цілому.

3. Комплексний психолого-медико-педагогічний підхід, тобто тісний взаємозв'язок роботи психолога, логопеда, вчителя, вихователя, лікаря та батьків.

4. Дотримання принципів системності, послідовності та поступовості (від простого до складного).

5. Опирається на збережені компоненти психічної діяльності (тобто враховувати добре розвинену психічну функцію у дитини).

6. Врахування індивідуальних властивостей учня, тип нервової системи.

7. Проведення корекційної роботи в ігровій, цікавій формі, з великою кількістю наочного матеріалу, схем, опорних таблиць.

Отже, підсумовуючи все вищесказане, можна зробити такий **висновок**.

Позитивний результат корекційно-відновлювальної роботи неможливий без комплексного підходу до її здійснення. Тільки тісний зв'язок вчителя, вихователя, психолога, логопеда, лікаря, батьків дає можливість ліквідувати домінуючу групу причин відставання в учнів і забезпечити подальше навчання в загальноосвітніх школах.

Це підтверджує постійне відстеження динаміки розвитку учня. Так, наприклад, якщо при первинному обстеженні – дітей з достатнім рівнем розвитку психічних процесів було 10%, то при обстеженні в 4 класі – 83%. Ще 3 роки після переходу в загальноосвітні школи продовжуємо спостерігати за успіхами своїх «випускників». Ці спостереження показали, що 85% учнів добре адаптуються в умовах масових шкіл, засвоюють програму середньої школи на достатньому рівні.

Список використаної літератури:

1. **Корекційна спрямованість** початкового навчання у спеціальній школі інтенсивної педагогічної корекції. Методичні рекомендації. - Київ, 1995р.
2. **Ілляшенко Т.Д., Бастун Н.А.** Діти із затримкою психічного розвитку та їх навчання.
3. **Організація** роботи психолога школи-інтернату. Методичні рекомендації. - Київ 1991р.
4. **Рогов Е.И.** Настольная книга практического психолога в образовании.
5. **Журнал** «Початкова школа», № 4, 2004р;.
6. **Газета** «Психолог», № 3,17, 2004р. № 8, 2005р.
7. **Матвеева О.А.** Развивающая и коррекционная работа с детьми.
8. **Психологічний супровід** школярів. // Бібліотека «Шкільного світу».
9. **Овчарова Р.В.** Практическая психология в начальной школе.
10. **Ілляшенко Т.Д., Стадненко Н.М., Аномальна дитина** в школі. - Київ 1995р.
11. **Тихомирова Л.Ф., Басова А.В.** Развитие логического мышления детей.
12. **Барташніков О.О., Барташнікова І.А.** Развитие сенсорных способностей и памяти.
13. **Гільбух Ю.З., Георгіївська В.А.** Развивайте разум детей.

ПРОГРАМИ ФАКУЛЬТАТИВНИХ КУРСІВ ДЛЯ УЧНІВ 8-9 класів

Красильнікова Наталія Іванівна, практичний психолог-методист

ОКЗО „Дніпропетровська загальноосвітня санаторна школа-інтернат I-III ступенів №4”

Наша школа, спираючись на Національну доктрину розвитку освіти України у XXI столітті, активно перебудовує свій навчально-виховний процес, з метою становлення духовно здорової особистості здібної до саморозвитку та постійного самовдосконалення.

З 2010-2011 навчального року школа працює над експериментальною програмою «Розробка моделі сучасного навчального інтернатного закладу на основі випереджаючої освіти для сталого розвитку», запровадженою кафедрою випереджаючої освіти ДОШПО під науковим керівництвом завідувачої кафедрою випереджаючої освіти, доктором філософських наук Висоцькою О.Є.

Однією з основних складових частин програми є формування позитивної Я-концепції вихованців в умовах школи-інтернату. Означене завдання реалізується через розкриття творчого, духовного, розумового, поведінкового потенціалу підростаючого покоління завдяки формуванню в учнях динамічної системи уявлень про себе, своє життя, про вміння будувати конструктивні міжособистісні стосунки упродовж тривалого часу та встановлювати пріоритети у власному житті на довгострокову перспективу.

Запровадження факультативних курсів для учнів 8-9 класів «Особистість і світ професії» та «Основа професійного самовизначення» надало можливості системно застосувати у навчально-виховній роботі основи психологічної просвіти, спрямованої на пояснення учням сутності, змісту і закономірностей формування їхньої особистості. Тому в програму кожного факультативного курсу включено розділи з основ психологічних знань про розвиток особистості.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Головним завданням загальної середньої освіти в Україні є виховання громадянина України, формування соціально зрілої, працелюбної, творчої особистості, якій притаманні почуття: власної гідності, саморозуміння, поваги до прав і свобод людини, свідоме ставлення до своїх обов'язків, гордість за нашу Батьківщину, здатність до активної участі у соціальному житті країни.

Демократизація освіти, надання їй профільної спрямованості у старшій школі, вимагає пошуку шляхів удосконалення підготовки учнів 8-9 класів до обґрунтованого вибору ними майбутнього напрямку навчання та вибору професії, відповідно до індивідуальних особливостей, інтересів, потреб і нахилів. Програми факультативних курсів для учнів 8-9 класів „Особистість і світ професій” та „Основи професійного самовизначення” сприятимуть професійному самовизначенню підростаючого покоління.

Дані програми розроблені відповідно до Закону України „Про загальну середню освіту” та рішення Протоколу наради з питань підвищення ролі профорієнтаційної роботи у формуванні конкурентноспроможного трудового потенціалу України, яка відбулася 22.12.2006 року під головуванням Віце-прем'єр –міністра України Д. Табачника.

Підставою для запровадження у навчально-виховний процес сучасної школи профорієнтаційних курсів для учнів 8-9 класів є Рішення колегії Міністерства освіти і науки України „Про затвердження Концепції профільного навчання в старшій школі” №10/13 від 25.09.2003 р., згідно з яким допрофільна підготовка здійснюється у 8-9 класах з метою забезпечення учнів обсягом систематизованих профінформаційних знань, умінь необхідних підліткам для свідомого вибору майбутнього напрямку навчання та професійного самовизначення.

Формами реалізації допрофільної підготовки учнів 8-9 класів, згідно із затвердженою „Концепцією профільного навчання в старшій школі”, визначено факультативи, предметні гуртки, кабінети профорієнтації тощо.

Розроблені факультативні курси „Особистість і світ професій” та „ Основи професійного самовизначення” є невід’ємною складовою даної підготовки і системоутворюючою основою для узагальнення учнем отриманих знань:

- про світ професій;
- про власні індивідуальні особливості та можливості;
- про вміння співвідносити особистісні якості з вимогами, які пред’являє професія;
- про напрями самовдосконалення до рівня вимог обраного профілю навчання у старшій школі.

Запропоновані курси допоможуть підліткам отримати ці знання і навички.

ПРОГРАМА ФАКУЛЬТАТИВНОГО КУРСУ «Основи професійного самовизначення» для учнів 9-го класу

№	К-сть год.	Тема	Вимоги до загальноосвітньої підготовки
	17	Розділ 1. Я і мої можливості.	
		<i>Вступ.</i>	
1	1	Мета і завдання курсу „Основи професійного самовизначення”. Значення професійного самовизначення для особистості та сучасного суспільства. Профільне навчання – перший крок до вибору майбутньої професії. <i>Практична робота.</i> Заповнення анкети вибору майбутньої професії.	Учень: - пояснює значення правильного професійного самовизначення для особистості та сучасного суспільства; - виділяє проблеми професійного самовизначення сучасної молоді; - характеризує профільне навчання як перший крок до вибору майбутньої професії.
2	1	Що я знаю про себе? Соціальне, фізичне та психічне „я”. <i>Практична робота.</i> Визначення й узагальнення особистісних характеристик, які можуть стати перешкодою для продовження навчання за бажаним профілем.	Учень: - пояснює значення знань про себе і свої можливості для вибору майбутнього профільного навчання; - виділяє складові образу „Я”; - характеризує особистісні характеристики, які можуть стати перешкодою для продовження навчання за бажаним профілем.
3	1	Пізнавальні процеси: увага та її особливості. Види, структура , якість уваги. Засоби розвитку уваги. <i>Практична робота.</i> Визначення особливостей розвитку уваги. Методика „Розподіл та переключення уваги”.	Учень: - пояснює особливості уваги людини , її значення для професійної діяльності; - характеризує структуру та якість уваги; - володіє початковими навичками розвитку уваги.
4	1	Пізнавальні процеси: пам’ять та її значення у професійній діяльності людини. Головні характеристики пам’яті. <i>Практична робота.</i> Вправи на розвиток пам’яті. Раціональні прийоми запам’ятовування.	Учень: - пояснює особливості пам’яті людини , її значення для професійної діяльності; - характеризує види пам’яті; - володіє початковими навичками раціонального запам’ятовування.
5-6	2	Пізнавальні процеси: мислення. Характеристика видів мислення. Значення інтелектуального потенціалу людини для вибору майбутньої професії. <i>Практична робота.</i> Діагностика рівня розумових здібностей учнів.	Учень: - пояснює особливості процесів мислення людини, їх значення для професійної діяльності; - володіє знаннями про види мислиневих операцій; - бере участь в аналізі рівня розвитку власних розумових здібностей.
7-8	2	Темперамент, врахування його особливостей у професійній діяльності. Типи темпераменту. Характеристика видів темпераменту. Переваги та недоліки основних видів темпераменту. <i>Практична робота.</i> Визначення типу темпераменту.	Учень: - пояснює особливості темпераменту людини, врахування їх у професійній діяльності; - виділяє типи темпераменту; - характеризує переваги та недоліки основних типів темпераменту;

			- визначає власний тип темпераменту.
9	1	Характер як відносно стійке поєднання характеристик особистості. Характер і фізіологічні особливості людини. Врахування домінуючих рис характеру при виборі майбутньої професії. <i>Практична робота.</i> Тест „Особливості характеру особистості”.	Учень: - пояснює особливості характеру людини, їх врахування у професійній діяльності; - характеризує домінуючі риси характеру як відносно стійке поєднання характеристик особистості.
10-11	2	Самооцінка. Роль самооцінки у підвищенні впевненості у власних силах. <i>Практична робота.</i> Методика „Моя самооцінка”. Бесіда за результатами діагностики.	Учень: - пояснює особливості самооцінки людини, її значення для професійної діяльності; - характеризує вплив самооцінки на уявлення людини про себе і свої можливості; - аналізує результати дослідження власної самооцінки; - володіє початковими навичками самовиховання.
12-13	2	Емоційна сфера особистості, врахування її особливостей у процесі вибору майбутньої професії. Актуалізація досвіду і знань з розвитку емоційної сфери. Тривожність як показник неблагополуччя в особистісному розвитку. <i>Практична робота.</i> Діагностика тривожності. Тренування вмінь долати негативні емоційні стани.	Учень: - пояснює особливості емоцій людини, їх значення для професійної діяльності; - характеризує емоційні стани людини; - володіє початковими навичками розвитку контролю над своїми емоціями та подолання відчуття тривожності.
14	1	Сприймання, воля та вольова активність особистості. Врахування їх у процесі вибору майбутньої професії. Сила волі. Протиріччя між „хочу”, „потрібно”, „повинен”. Розвиток та виховання вольової активності. <i>Практична робота.</i> Діагностика вольової саморегуляції. Обговорення результатів роботи.	Учень: - пояснює особливості сприймання та волі, врахування їх у процесі вибору майбутньої професії; - характеризує протиріччя „хочу”, „потрібно”, „повинен”; - володіє початковими навичками розвитку сили волі.
15	1	Спілкування. Види та функції спілкування. Особливості спілкування з різними людьми. <i>Практична робота.</i> Методика Прутченкова. Особливості власної поведінки у конфліктних ситуаціях.	Учень: - пояснює значення поняття „спілкування”; - аналізує функції та види спілкування; - з’ясовує особливості власного поводження у конфліктних ситуаціях.
16	1	Базові ціннісні орієнтації сучасних підлітків. З чого складається життєвий успіх людини? Засоби досягнення життєвого успіху. <i>Практична робота.</i> Анкета для експрес-опитування старшокласників „Дослідження цінностей молоді”.	Учень: - визначає власні цінності та шляхи їх досягнення; - має власний погляд на складові життєвого успіху людини, засоби його досягнення; - володіє початковими навичками самоаналізу.
17	1	Підсумковий урок. Контроль знань за I розділом. Форма проведення – запитання і відповіді..	Учень: - дає пояснення значенню знань про себе і свої можливості для вибору майбутньої професії; - характеризує особливості пам’яті, уваги, процесів мислення; - визначає і характеризує типи темпераменту людини; - розкриває домінуючі риси характеру, особливості самооцінки; - володіє початковими навичками контролю над своїми емоціями, розвитком сили волі; - визначає власні базові цінності та шляхи їх досягнення.
Розділ 2. Технологія вибору профілю навчання.			
	5	Розділ 2.1.Класифікація професій	
18	1	Підходи до класифікації професій. Державний	Учень:

		класифікатор професій України. Класифікація професій за предметом праці (п'ять груп розподілу професій за предметом праці). <i>Практична робота.</i> Методика Є.Клімова. Оцінка спрямованості особистості до відповідної професійної діяльності.	- характеризує різні підходи до класифікації професій; - пояснює особливості класифікації професій за предметом праці; - характеризує групи професій за предметом праці; - отримує інформацію про власний вибір відповідної групи професій за предметом праці.
19	1	Ознайомлення з інтересами й здібностями учнів до певних видів діяльності та дисциплін. <i>Практична робота.</i> Тест структури інтересів та здібностей.	Учень: - отримує інформацію про наявність власних інтересів та здібностей до конкретних шкільних предметів; - аналізує практичну й теоретичну складові свого інтересу до обраного виду діяльності.
20	1	Сумісність особистості з тим чи іншим професійним середовищем. <i>Практична робота.</i> Діагностика відповідності обраного професійного середовища типу особистості. Методика Дж. Голланда.	Учень: - отримує інформацію про взаємозв'язок між власними характерологічними особливостями та специфікою обраного професійного середовища; - аналізує отриману інформацію.
21	1	Вплив комунікативних та організаторських здібностей на професійну діяльність людини. <i>Практична робота.</i> Методика КОЗ-2.	Учень: - враховує результати роботи за методикою при виборі профілю навчання у старших класах; - бере участь у таких справах, які задовольнили б його потреби у комунікаційній та організаторській діяльності.
22	1	Узагальнення результатів діагностичних досліджень за розділом 1 та розділом 2.1. <i>Практична робота.</i> Складання таблиці підсумків діагностичного обстеження.	Учень: - аналізує результати діагностики власного темпераменту, рівня самооцінки, вольової саморегуляції, розумових, комунікативних та організаторських здібностей; - поєднує результати діагностики своїх якостей з обраним професійним напрямком та рівнем готовності до профільного навчання.
	7	Розділ 2.2. Я і соціальне середовище	
23	1	Анкетування учнів щодо вибору майбутньої професії.	Учень: - здатен характеризувати власні головні принципи щодо вибору майбутньої професії.
24	1	Типові помилки при виборі професії та їх наслідки. <i>Практична робота.</i> Проектна діяльність „ Я обираю цей профіль тому, що...”	Учень: - пояснює значення правильного професійного самовизначення для особистості та сучасного суспільства; - характеризує типові помилки при виборі професії, їх наслідки.
25	1	Ринок праці. Особливості ринку праці місцевого регіону. <i>Практична робота.</i> Складання переліку 10 професій, які користуються попитом на ринку праці у нашому регіоні.	Учень: - характеризує особливості ринку праці місцевого регіону; - визначає проблеми професійного самовизначення сучасної молоді.
26	1	Комунікативні особливості процесу працевлаштування :самопрезентація, співбесіда, резюме.	Учень: - характеризує зміст понять: самопрезентація, співбесіда, резюме; - володіє початковими навичками складання власного резюме
27	1	Як адаптуватися у сучасному суспільстві? Правові норми працевлаштування підлітків. Усвідомлення проблеми торгівлі людьми. <i>Практична робота.</i> Робота з анкетною „Протидія торгівлі людьми”.	Учень: - визначає зміни у суспільстві за останні десятиріччя та їхній вплив на світ професійної праці; - знайомиться з правовими нормами працевлаштування підлітків.
28	1	Знайомство із місцевими центрами зайнятості. <i>Практична робота.</i> Екскурсія до навчальних закладів різних типів.	Учень: - володіє переліком запитань, на які хоче отримати відповіді в місцевих центрах

			зайнятості.
29	1	Твір за темою: „Професія моєї мрії”	Учень: - вміє стисло і послідовно викласти свої думки, щодо питання з професійного самовизначення.
	6	Розділ 2.3. Особливості профільного навчання	
30	1	Профільне навчання – перший крок до вибору майбутньої професії. Сутність, мета і принципи організації профільного навчання. Моделі профільного навчання у системі загальної середньої освіти.	Учень: - виділяє сутність, мету і принципи організації профільного навчання; - характеризує модель та особливості профільного навчання у системі загальної середньої освіти
31	1	Зміст профільної освіти. Характеристика різноманітних напрямків профільного навчання та їх співвіднесення з індивідуальними можливостями особистості. Зв'язок між обраним напрямом профільного навчання й визначеними сферами професійної діяльності. Загальні вимоги до навчальних та особистих досягнень відповідно до обраного профілю навчання.	Учень: - розкриває зміст профільної освіти; - розуміє загальні вимоги до навчальних та особистих досягнень відповідно до обраного профілю навчання.
32	1	Стратегія та модель внутрішньої профілізації. Шляхи організації власної життєдіяльності з метою опанування обраного навчального профілю: самоосвіта, самовиховання, самовдосконалення. <i>Практична робота.</i> Алгоритм вибору профілю навчання.	Учень: - дає пояснення стратегії та моделі внутрішньої профілізації; - характеризує об'єктивні і суб'єктивні фактори власного вибору напрямку профільного навчання; - розкриває зміст понять: самоосвіта, самовиховання, самовдосконалення; - пояснює алгоритм вибору профілю навчання.
33	1	Індивідуальна освітня траєкторія старшокласника. Головний та резервний професійний план. <i>Практична робота.</i> Класифікація навчальних закладів міста за профілем навчання.	Учень: - володіє початковими навичками побудови індивідуальної освітньої траєкторії; - виділяє складові головного та резервного професійного плану.
34	1	Підсумковий урок. Контроль знань з курсу „Основи професійного самовизначення”.	Учень: - пояснює значення правильного вибору професійного напрямку та рівня готовності до профільного навчання; - характеризує стратегію та модель внутрішньої шкільної профілізації; - виділяє проблеми власного вибору напрямку профільного навчання; - володіє початковими навичками побудови індивідуальної освітньої траєкторії.
35	1	Резервний урок.	
		Всього 35 годин	

Список використаної літератури:

1. Дубровина І.В. Рабочая книга школьного психолога. - М.: Просвещение, 1991.
2. Інформаційний збірник наказів Міністерства освіти і науки України, № 16 -17, 2008,
3. Інформаційний збірник наказів Міністерства освіти і науки України, № 19-21, 2008, Київ
4. Інформаційний збірник наказів Міністерства освіти України, №11, 1993, Київ.
5. Кон І.С. Психология ранней юности. - М.; Просвещение, 1989.
6. Основи виробництва. Вибір професії. Навчальний посібник для учнів 8-9 класів середньої школи. / Під редакцією Атунова П.Р., Полякова В.О. - Київ, 1989.
7. Павлютенков Е.М. Формирование мотивов выбора профессии. - Киев, 1989.
8. Турищева Л.В. Психологічні тренінги для школярів.- Харків; 2009.
9. Тюшев Ю. Выбор профессии: тренинг для подростков. – СПб: «Питер»; 2006.
10. Хухлаева О.В. Тропинка к своему Я (уроки психологии в средней школе 7-8 класс). - М., 2005.

«Я – КОНЦЕПЦІЯ» ЯК ЧИННИК ОСОБИСТІСНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ЛІЦЕІСТІВ

Кучерган Валерій Георгійович, практичний психолог-методист Криворізького ліцею з посиленою військово – фізичною підготовкою

Актуальність теми дослідження

Внутрішній світ особистості і її самосвідомість завжди привертала увагу філософів, учених і художників. Свідомість і самосвідомість - одна з центральних проблем філософії, психології і соціології. Її значення обумовлене тим, що вчення про свідомість і самосвідомість складає методологічну основу вирішення не тільки багатьох найважливіших теоретичних питань, але і практичних завдань у зв'язку з формуванням життєвої позиції.

Здатність до самосвідомості і самопізнання - виняткове надбання людини, яка в своїй самосвідомості усвідомлює себе як суб'єкта свідомості, спілкування і дії, стаючи в безпосереднє відношення до самого себе. Підсумковим продуктом процесу самопізнання є динамічна система уявлень людини про саму себе, зв'язана з їх оцінкою, названа терміном «Я – концепція».

«Я - концепція» виникає у людини в процесі соціальної взаємодії як неминучий і завжди унікальний продукт її психічного розвитку, як відносно стійке і в той же час схильне до внутрішніх коливань і змін психічне придбання. Вона накладає незгладимий відбиток на всі життєві прояви людини - з самого дитинства до глибокої старості.

Періодом виникнення свідомого "я", як би поступово не формувалися окремі його компоненти, вважається підлітковий і ранній юнацький вік. Практично всі психологи вказують на ранню юність як на критичний період формування самосвідомості і розглядають розвиток самосвідомості як центральний психічний процес перехідного віку.

Ріст самосвідомості і інтересу до власного «Я» у підлітків веде до змін в характері становлення і структурі «Я - концепції». У ранньому юнацькому віці (15-17 років) в рамках становлення нового рівня самосвідомості відбувається формування щодо стійкого уявлення про себе. До 16-17 років виникає особливе особистісне новоутворення, яке в психологічній літературі позначається терміном самовизначення.

Складність і багатогранність особистісних змін в ранньому юнацькому віці, його визначальна роль на хід подальшого розвитку особистості обумовлює актуальність вибраної нами теми дослідження: «Я - концепція» як чинник особистісного самовизначення у ранньому юнацькому віці хлопців ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою».

Мета дослідження : встановити взаємозв'язок між змістом «Я - концепції» і особистісним самовизначенням учнів, що орієнтуються на професію військовослужбовця з ранньої юності.

Об'єкт дослідження: самосвідомість юнаків у віці 15- 17 років.

Предмет дослідження: взаємозв'язок «Я - концепції» і особистісного самовизначення в професії військовослужбовця з ранньої юності.

Основна гіпотеза дослідження: існує прямий зв'язок між змістом «Я - концепції» і особистісним самовизначенням в ранній юності хлопців, що бажають стати військовослужбовцями.

Робоча гіпотеза дослідження: змістовні характеристики «Я - концепції», що роблять вплив на особистісне самовизначення в ранній юності, матимуть особливості для хлопців котрі вибирають подальше навчання в ліцеї з посиленою військово – фізичною підготовкою.

Для досягнення мети і перевірки гіпотези в процесі дослідження вирішувалися наступні завдання :

1. На основі аналізу зарубіжної і вітчизняної літератури вивчити розуміння феноменів «Я - концепції» і особистісного самовизначення в ранньому юнацькому віці.

2. Встановити співвідношення понять «Я - концепції» і особистісного самовизначення.

3. Визначити показники особистісного самовизначення в ранньому юнацькому віці хлопчиків, що вибирають професію військовослужбовця.

4. Провести практичне вивчення «Я - концепції» і особового самовизначення хлопців, що вступили до ліцею з посиленою військово – фізичною підготовкою у віці 15-17 років.

5. Виявити наявність або відсутність кореляційної залежності між змістовними характеристиками «Я - концепції» і особистісним самовизначенням хлопців, що орієнтовно обрали професію військового.

6. Визначити відмінності в характері зв'язку «Я - концепції» і особистісним самовизначенням у хлопців, що орієнтовно обрали професію військового.

Для вирішення поставлених завдань ми використовували наступні методи дослідження: порівняльний метод, констатуючий експеримент, комплекс методів психологічної діагностики, методи первинної і вторинної обробки даних.

Теоретична значимість роботи полягає в тому, що на основі аналізу літератури ми встановлюємо співвідношення між двома науковими поняттями, розглядаючи «Я – концепцію» як чинник особистісного самовизначення в ранній юності хлопців, що обирають в майбутньому професію військового.

Практична значимість нашого дослідження в тому, що: а) ми визначаємо показники особистісного самовизначення, які можуть бути використані як тестові в подальших дослідженнях рушійних сил розвитку особистості ліцеїста майбутнього офіцера, починаючи з ранньої юності, б) зв'язки між «Я – концепцією» і особистісним самовизначеннями в ранній юності дозволяє виявити ті характеристики системи уявлень про себе, динаміка яких може вплинути на успішність особистісного самовизначення хлопців, що обирають професію військового на даному віковому етапі розвитку особи.

Програма емпіричного дослідження

Дослідження проводилося на протязі навчального року серед учнів 10-х класів.

Враховуючи важливе значення мотивації до участі в дослідженні для отримання достовірних результатів, ми зацікавили ліцеїстів тим, що :

а) участь в дослідженні могла бути анонімною (в цьому випадку указувалися тільки ініціали);

б) після обробки даних результати були доведені до відома кожного учасника дослідження (кожному ми роздавали зошити індивідуальних карток з результатами і проводили групову консультацію по їх інтерпретації).

Методика дослідження

Для збору первинної психологічної інформації був підібраний пакет методик, та вжиті відповідні організаційні заходи, що на наш погляд, дозволило підвищити достовірність отриманих результатів.

В нашому дослідженні ми застосовували **наступні методики :**

1. Методика «Багатофакторного дослідження особистості» - Р.Кеттела [2,19,25,28,30].

2. Методика «Інтерперсональна» Т.Лірі

3. Методика ціннісних орієнтацій М. Рокіча.

4. Методика на виявлення акцентуації характеру Подмазіна С.І.

5. Методика К. Томаса на визначення стратегій поведінки в конфліктних ситуаціях.

6. Методика на виявлення навчальної мотивації старшокласників.

За даними теоретичного дослідження ми виявили, що періодом виникнення свідомого "я", як би поступово не формувалися окремі його компоненти, відвіку вважається підлітковий і ранній юнацький вік. В період ранньої юності (14,5-17 років) в рамках становлення нового рівня самосвідомості відбувається формування щодо стійкого уявлення про себе, «Я-концепції». До 16 - 17 років виникає особливе особистісне новоутворення, яке в психологічній літературі позначається терміном "самовизначення". Теоретичний аналіз

літератури з проблеми самовизначення в підлітковому і ранньому юнацькому віці дозволяє зробити наступні висновки:

- В основі самовизначення в ранній юності лежить особистісне самовизначення, що має ціннісно-сміслову природу; активне визначення своєї позиції відносно суспільно виробленої системи цінностей, визначення на цій основі сенсу свого власного існування.
- Найбільш емким визначенням особистісного самовизначення є процес формування смислової системи, в якій інтегруються уявлення людини про себе і про світ.
- Я-концепція може бути розглянута як чинник особистісного самовизначення в ранній юності.

За даними емпіричного дослідження, яке ми розпочали з методики Кеттела, щоб розкрити змістовні характеристики Я - концепції, що роблять вплив на особистісне самовизначення ліцеїстів, ми вибудували моделі їхньої особистості, за якими отримали якості, котрі переважають в структурі особистості ліцеїста:

1. Чинник А – товариськість 71%
2. Чинник В – інтелект абстрактний 72%
3. Чинник З – емоційна стабільність 62%
4. Чинник Е – доміантність 81%
5. Чинник F – експресивність 62%
6. Чинник G – висока нормативність поведінки 77%
7. Чинник H – сміливість 62%
8. Чинник I – жорсткість 71%
9. Чинник L – підозрілість 69%
10. Чинник M – мрійливість 62%
11. Чинник N – прямолінійність 66%
12. Чинник O - урівноваженість 52%
13. Чинник Q1 – консерватизм 76%
14. Чинник Q2 – нонконформізм 77%
15. Чинник Q3 - високий самоконтроль 57%
16. Чинник Q4 – спокійне відношення до обставин 67%

Далі за даними методики Т.Лірі ми з'ясували, що учні-хлопці більш схильні приписувати собі героїчні риси, орієнтацію на себе, схильність до суперництва, домінування.

Як ми можемо спостерігати за таблицею найбільше виділяються Авторитарні взаємовідносини, на другому місці стоїть доброзичливість. Всі останні якості мають показник не більше як 10%.

Загальні значення по методиці Т.Лірі «Виділення типу стосунків».

40%								
30%								
20%								
10%								
Всього	35%	9%	5%	7%	6%	10%	20%	8%
Відношення	Авторитарний	Егоїстичний	Агресивний	Підозрілий	Підпорядкований	Залежний	Доброзичливий	Альтруїстичний

Щоб наше дослідження було єдиним цілим, ми на завершальному етапі провели обстеження ціннісних орієнтацій за методикою М. Рокіча. За отриманими даними ми можемо говорити про те, що в системі ціннісних орієнтацій хлопців на першому місці знаходиться: кар'єра як суспільне визнання, пошана тих, що оточують. Так і робота цікава, творча, продуктивна діяльність, максимально повне використання своїх сил і здібностей.

Таким чином, отримані результати емпіричного дослідження дозволяють визначити взаємозв'язок змістовних характеристик Я - концепції і успішності особистісного самовизначення хлопців, що бажають стати військовослужбовцями.

Виділення ціннісних орієнтацій за методикою М. Рокіча

50%									
40%									
30%									
20%									
10%									
Всього	3%	4%	4%	19%	7%	4%	51%	2%	6%
	Гроші	Сім'я	Пізнання	Робота	Щастя інших	Саморозвиток	Кар'єра	Друзі	Задоволення

В другій частині емпіричного дослідження ми дослідили ліцей як середовище, що впливає на подальший розвиток «Я» - концепції ліцеїста. Для більшого переконання, ми продовжили дослідження, додатково визначивши мотивації ліцеїстів в навчально – виховній діяльності, які розподілились за наведеною схемою. Розглянувши схему, ми бачимо що в навчальній діяльності більш за все мають перевагу мотиви сімейних установок та професійної реалізації, що корелює та підтверджує систему вибору ціннісних орієнтацій за Рокічем. Тобто сім'я, що прагне кар'єри ліцеїста, надає йому моральну та матеріальну підтримку, а також вподобання самої професії має не абиякий вплив на навчальну мотивацію.

Навчальна мотивація

60%										
50%										
40%										
30%										
20%										
10%										
Всього	5%	3%	22%	4%	5%	3%	58%	5%	5%	9%
	Пізнавальні мотиви	Ситуативні мотиви	Професійні мотиви	Утилітарні мотиви	Ідентифікація з педагогами	Ідентифікація з ровесниками	Ідентифікація з сім'єю	Соціальні мотиви	Самовдосконалення	Позитивні мотиви

Так як в остаточному варіанті результатом впливу середовища, є завершення формування характеру, тому одним з основних є дослідження акцентуацій характеру. За Лічко, - це надмірне посилення окремих рис характеру, при яких спостерігаються відхилення, що не виходять за межі норми. Розвиток таких рис відповідний впливає на стиль взаємовідносин і форм поведінки. Так, за нашими даними ми бачимо що «сильний» тип характеру мають більше 75% ліцеїстів. За цими даними ми можемо сказати що ліцейське середовище сприяє розвитку «сильних» сторін характеру, що відповідає чинникам за якими складалась «Я»-концепція. Але серед проблемно – слабких слід відмітити 6% «Сенситивних» та 1% «Циклоїдних» ліцеїстів. Особливу увагу привертають 17% з «Тривожно педантичною» акцентуацією характеру. Також слід відмітити що 18% ліцеїстів мають «Збудливий тип акцентуацій» - це ті учні, котрі можуть провокувати конфлікти. Як позитив, слід відмітити що «Астеноневротичних» та «Нестійких», тобто психофізіологічно слабких та з ослабленою нервовою системою, як таких не спостерігається, а точніше - їх просто немає.

Акцентуації характеру за методикою Подмазіна С.І.

50%												
40%												
30%												
20%												
10%												
	31%	1%	8%	0%	6%	17%	2%	18%	26%	0%	3%	
	Гіперт імний тип	Цикло їдний тип	Лабіль ний тип	Астено- невротич ний	Сенси тивни й тип	Тривожн о педантич ний	Інтрове ртовани й тип	Збудл ивий тип	Демон страти вний тип	Нестій кий тип	Сстій кий тип	

Враховуючи вище сказане зрозуміло що серед ліцеїстів зустрічаються люди, схильні до конфліктної поведінки, тому наступним кроком ми обстежили **стилів поведінки ліцеїстів в житті та в конфліктній ситуації**. Таке обстеження надає можливість використовувати класичне вирішення безконфліктного середовища методом виштовхування і досягнення ідеального безконфліктного стану. За **методом К. Томаса** форми поведінки розділяємо на продуктивні та деструктивні таким чином щоб було можливо розвивати стимулювання продуктивної поведінки. За вивченням форм поведінки ми бачимо що безконфліктними є 64% ліцеїстів а з 36% в котрих поведінка суперництва ведеться різнопланова робота як психологом так і вихователями.

Стилі поведінки ліцеїстів в житті та конфліктній ситуації.

50%					
40%					
30%					
20%					
10%					
Всього	28%	8%	14%	14%	36%
	Пристосування	Уникнення	Компроміс	Співпраця	Суперництво

Як лакмусовий папірець що визначить відповідність вибору та позитивний вплив середовища ми використаємо **Рівень адаптації**. Так званий «Загальний синдром» що був запропонований Гансом Сельє як частина типової реакції організму на небезпечний виклик з сторони середовища. І користуючись цим визначення та отриманими даними ми можемо сказати що середовище ліцею організоване в відповідності до запитів ліцеїстів що до їх самореалізації так як за пів року перебування вони адаптовані на 83% що є, як ми вважаємо, досить хорошим показником, котрий відповідає їх вибору.

Надалі **рівень розвитку колективів** особливості яких полягають в психологічній сумісності, полягають в тому що контакти ліцеїстів опосередковані їх діям, вчинкам, думкам та оцінкам. Тому ефективним можливо вважати таке співіснування, котре задовольняє його учасників і зберігає позитивні відношення. Що ми спостерігаємо у взаємовідношеннях ліцеїстів, котрі адаптовані один до одного на 80%.

І головне: ліцеїсти на 92% адаптовані до самих себе та до своєї поведінки а значить «Я» концепція що була складена при виборі відповідно реалізується в ліцеї.

ВИСНОВКИ

Як в теоретичному так і в емпіричному дослідженні ми провели вивчення «Я-концепції» як чинника особистісного самовизначення в ранній юності з метою виявлення взаємозв'язку цих двох психологічних феноменів в житті ліцеїста. З початку, на основі факторного аналізу ми визначились із зрізом змістовних характеристик особистості. Причому судячи з чинників що ми отримали, для хлопців найбільш значущим для

особистісного самовизначення є загальне світоглядне переконання в тому, що людині дана можливість контролювати своє життя.

В результаті проведеного нами кореляційного аналізу ми виявили кореляційний взаємозв'язок деяких особистісних характеристик Я-концепції з показниками переважаючого типу стосунків до людей в самооцінці і взаємооцінці особистісного самовизначення, а також в кінцевому результаті професійне визначення як ціннісна орієнтація. *Таким чином, основна наша гіпотеза про те, що існує прямий зв'язок між змістом «Я - концепції» і особистісним самовизначенням в ранній юності хлопців, що бажають стати військовослужбовцями, підтвердилася.*

ВПЛИВ ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ ВІДНОСИН НА ВИНИКНЕННЯ СТРАХІВ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Михайлова Вікторія Вікторівна, практичний психолог-методист ДНЗ №258 комбінованого типу «Країна дитинства» м. Дніпропетровська

Прояви страхів у дітей

Говорячи про прояви страху в дітей, варто відзначити, як страх кардинально змінює звичайне поведження дитини: вона може заціпеніти або почати швидко рухатися, втратити мовлення або стати надзвичайно балакучою, виявити невластиві емоційні пориви або відчуті надзвичайну слабкість. При цьому в кожній конкретній ситуації в дитини може бути кілька варіантів поведження, які визначаються його типом вищої нервової діяльності, виробленими рефlekсами й соціальними установками. У підсумку реакція при страху може виявитися зовсім непередбаченою.

При більшій, ніж у нормі, кількості страхів і їхньому невротичному характері виникає стан психічної напруги, скутості, афективно загостреного прагнення до пошуку опори, надмірної залежності від зовнішнього поля. Поведження стає усе більше пасивним, атрофується цікавість, дитина намагається уникнути будь-який ризик, пов'язаний із входженням у нову, невідому своїми наслідками ситуацію спілкування. Замість безпосередності й відкритості розвиваютьсясторожкість і афективна замкнутість (відгородженість), відхід у себе й свої проблеми. Підсилюється невластива дітям орієнтація на минуле, що травмує, що усе більше визначає сьогодення, виключає із психічного репертуару позитивні емоції, оптимізм і життєстверджуючу активність. Тоді невміння радуватися пропорційно вмінню тривожитися, турбуватися, бути здивованим. У всіх цих випадках страх втрачає свої пристосувальні функції, указуючи на нездатність упоратися з погрозою, переживання безсилля, втрату віри в себе, у свої сили й можливості.

Вікова динаміка страхів

Існує припущення, що зміна страхів з віком деякою мірою відбиває історичний шлях самосвідомості людини. Це нагадує так званий «біогенетичний закон», добре відомий біологам. Суть його зводиться до того, що «кожна жива істота у своєму індивідуальному розвитку в прискореному темпі переживає основні етапи еволюційного шляху, пройденого його предками» [11, 46]. Паралельно із прогресом людської цивілізації змінювалися й властиві їй страхи; порівняння цього явища із психічним розвитком дитини дозволяє простежити, як у міру дорослішання й формування свідомості змінюється предмет страхів у дітей.

Більшість вчених схильні вважати, що в новонародженій дитини ще не можна говорити про «сьогодення» страху, тому що він вимагає певного розвитку мозку. Так, О.Захаров думає, що «почуття страху формується тільки з 6 місяців, оскільки воно має на увазі певний рівень пізнавальних процесів, включаючи здатність до прогнозування вже один раз випробуваної небезпеки» [10, 53].

Однак зрозуміло, що подібні подання носять гіпотетичний характер, тому що внутрішній світ дитини є для дослідників своєюрідною «terra inkognita» - незвіданою землею.

Все-таки найбільше часто зустрічається думка, що страх самотності формується до 6-7 місяців, а вже потім виникає страх сторонніх людей (8 міс.). Вважається, що це вже прояв самого страху у відповідь на конкретну погрозу ззовні. Цей страх поступово зменшується на другому році життя, трансформуючись надалі в страхи казкових образів типу Баби Яги, Косяї та ін. У цей час продовжує залишатися актуальним страх самотності, страхи лікарів, несподіваних різких звуків.

Починаючи із другого року життя, поступово росте, стаючи у дітей значним, страх покарання з боку батьків, що обумовлений зростаючою активністю дітей і заборонами з боку дорослих. У цей же час з'являється страх тварин. У той же період часто має місце страх розлуки з батьками, особливо з матір'ю. Цей страх найбільш характерний для єдиної дитини в родині, особливо при наявності підвищеної чутливості. О. Захаров думає, що «для дошкільного віку характерна тріада страхів: самотності, темряви й замкнутого простору. Ці три страхи внутрішньо зв'язані між собою й, можливо, відбивають якісь глибинні інстинктивні страхи, що дісталися нам ще від далеких предків» [11, 83]. Саме у віці 3-4 роки батьки вирішують, що їхня дитина вже не така мала, щоб спати поруч, і, виключивши в кімнаті світло, міцніше закривають двері в дитячу. Це дуже важко для дитини, тому що саме в темряві дитина проектує свої денні страхи, яких у неї немало.

Зміна характеру страху у дітей перебуває в тісному зв'язку із загальним розвитком їхнього мозку й, зокрема, формуванням процесу мислення, що допомагає відокремлювати обставини, яких дійсно потрібно боятися, від тих, де відсутня реальна небезпека. Тому діти найчастіше бояться в ситуаціях, які в дорослих викликають тільки сміх, і в той же час ігнорують ознаки, що дійсно загрожують їхньому здоров'ю. Як відомо, розвиток мислення проходить чотири стадії. На першій у маленьких дітей до трьох років переважає наочно-діюче мислення у вигляді практичних дій - маленькі діти мислять, доторкаючись, пробуючи на смак, ламаючи. Потім, у віці від 4 до 7 років, переважає наочно-образне мислення у вигляді конкретних образів, подань. Ці два види мислення ставляться до практичного типу, коли мислення можливо тільки при взаємодії з навколишнім світом. Інший тип мислення - теоретичний, він добре розвинений тільки у дорослих людей. Таке мислення можливо й без контакту з реальністю й існує у двох формах - образної й понятійної. Поки в дітей не сформувалося понятійне мислення, вони можуть неадекватно сприймати деякі ситуації й відчувати страх там, де дорослий швидко відшукає причину реальної або гаданої погрози.

Дорослі, спілкуючись із дітьми, найчастіше не усвідомлюють важливих розходжень між психікою дорослої людини й психікою дитини, що ще не навчилася повною мірою протистояти загрозливим явищам навколишнього світу й розрізняти дійсно небезпечні й нейтральні подразники. Ф. Риман у своїй книзі «Основні форми страху» писав з цього приводу: «У звичайних (нормальних) умовах дорослі, на відміну від дітей, мають набагато більше багатий вибір варіантів відповідей і сил для протистояння страху: вони можуть продумати ситуацію, пізнати й вивчити фактори, що викликають страх, можуть зрозуміти, звідки виходить джерело страху, і завдяки такому розумінню одержати відповідну допомогу, і, нарешті, вони можуть правильно оцінити можливість погрози. Всіма цими властивостями не розташовує дитина. Вона занадто мала, щоб розпізнати й розрізнити об'єкт свого страху, вона внутрішньо безпомічна, вона не знає, як довго це може протривати, і що трапилося» [26, 176].

На наступне виникнення страху в дітей безсумнівно впливає психологічний клімат у родині в перший рік життя дитини, і насамперед наявність стресу в матері, конфліктні відносини із чоловіком, матеріальні утруднення й т.д. Дослідження доктора О. І. Захарова показали, що «негативне відношення батька до народженої дитини важко позначається на психологічному статусі матері. Її стан по механізму емпатії легко передається немовляті, що стає неспокійним, погано спить, їсть і т.д. При цьому найчастіше наслідком материнського стресу є наступний невроз страху в дітей» [10, 54]. Цей же дослідник відзначив вплив складу родини на розвиток дитячих страхів. У неповних родинях число страхів було вище, особливо в хлопчиків у старшому дошкільному віці. На думку того ж автора, відсутність батька в

родині порушує формування поведження, що відповідає полу, і психологічного захисту від погроз, що йдуть ззовні. У повних родинах дитячі страхи виражені в меншій мірі, однак у тій або іншій формі присутні практично завжди. Узагальнюючи ці дані, О.Захаров відзначає: «У дошкільному віці переважають страхи, що виходять із інстинкту самозбереження» [22, 68].

Сімейна обумовленість дитячих страхів

«Відносини прихильності, що виникають у родині, становлять не тільки основу її майбутніх взаємин з людьми, але й сприяють зниженню почуття тривоги, що виникає в дитини в стресогенних ситуаціях» [13, 18]. Таким чином, на думку ряду авторів, головна функція родини - забезпечити базисне почуття що в хлопчиків, батьки яких зловживали алкоголем, кількість страхів вірогідно менше, ніж у дітей не алкоголіків. Як пише О.Захаров, «профілактика страхів у цьому випадку відбувається внаслідок розгальмованого поведження батька, що нагадує в стані алкогольного сп'яніння тих чудовиськ, яких звичайно бояться діти. Дитина як би звикає до такого поведження й навіть у чомусь наслідує йому, після чого йому вже не страшні Бармалей, Кощі й інші страшні образи» [9, 35].

Хлопчики й дівчата більше боязкі, якщо вважають головною в родині мати, а не батька. Особливу схильність до страхів старші дошкільники виявляють при наявності конфліктів між батьками. У таких ситуаціях у них вірогідно частіше, ніж в однолітків із благополучних родин, зустрічаються страхи тварин, хвороб, стихії, смерті, кошмарних снів і батьків. Всі ці страхи є своєрідним емоційним відгуком на конфліктну ситуацію в сім'ї.

Способи усунення страхів у дітей

Існує безліч методик зняття страхів, але ми зупинимося на найбільш простих, але ефективних.

Малювання страху.

Невротична дитина повинна зобразити свій страх на аркуші паперу. Це завдання виконується вдома протягом двох тижнів. На повторному занятті дитині пропонують подумати й зобразити на звороті цього ж аркуша, як він не боїться даного страху. Таким чином, несвідомий страх виводиться на рівень свідомості, і, міркуючи над своїм страхом, дитина самовиліковується.

Бувають випадки, коли діти відмовляються малювати на звороті аркуша. При цьому вони говорять, що дуже страшно, і вони не знають, що потрібно зробити, щоб від нього позбутися. У подібних випадках психолог у присутності дитини може взяти аркуш із зображенням страху й спалити його зі словами: «От бачиш, від злого чудовиська залишилася маленька жменька попелу, а зараз ми її здуємо, і страх випарується». Цей трохи містичний прийом працює надзвичайно безвідмовно, його можна використати кілька разів до досягнення необхідного ефекту.

Складання розповіді на тему страху.

У цьому випадку завдання психолога - наблизити дитину до реальності, для того щоб вона усвідомила абсурдність свого страху. Здійснюється це через введення в розповідь елементів гумору.

У практиці нерідко зустрічаються діти, які бояться тварин: ведмедя, вовка, тигра, слона, змії, павука й т.п. За увагою дітей, вони можуть уночі влізти у вікно будь-якого поверху й загризти. При цьому, порушується сон, апетит, виникають проблеми різного характеру. Психолог Е.Г.Макарова [16] пропонує з такими дітьми малювати тварину на папері, а попутно розповідати про поведження цієї тварини в умовах дикої природи. На одне із занять можна принести репродукції з картин художників, що намальована та або інша тварина. Діти із задоволенням слухають байки, вірша, казки про цих тварин. Потім можна запропонувати маляті разом скласти розповідь про ту тварину, що його страшить. Наприклад: «Ведмідь уночі відправився на побачення до ведмедиці й заблуdivся. Він спробував влізти в чуже вікно, але не зміг дотягтися й звалився в замет, набивши велику шишку». Така розповідь розсмішить дитину. Після подібного підходу до страшної тварини, навряд чи маля буде його боятися й далі.

Використання гри, невеликих вистав і інсценіровок

На заняттях у групах дітям пропонують скласти казку або придумати страшну історію. Їх можна почати словами: «Жив-був...» або «Один раз...». Діти з неврозом страху, як правило, придумують історії із сумним кінцем. Завдання психолога полягає в тому, щоб програти їхні сюжети в групі. Але наполягати на цьому не потрібно, дитина сама повинна запропонувати свою розповідь для постановки. Потім автор розподіляє ролі й починається вистава. У групах дітей старшого дошкільного віку можна використати сценки з реального життя. Вони повинні бути невеликими й у формі діалогу. Один герой негативний, а іншої - позитивний. При цьому діти можуть просто імпровізувати на запропоновану психологом тему: «Вас зупинив міліціонер», «Ви чекаєте на вулиці приятеля, а його довго немає, і от, нарешті він з'являється», «Сварка із другом» і т.д.

«Відкрита війна» зі страхом.

Випадок із практики психолога О.І. Захарова [12]. Дмитрик, 12 років, постраждав від вибуху. По описі родичів, це - тихий, урівноважений хлопчик, улюблений друзями й учителями. Після трагедії він боявся залишатися в будинку один, їздити в ліфті, боявся вузьких, замкнутих приміщень.

Успішність лікування в подібних випадках залежить від внутрішньої готовності дитини до подолання своїх проблем, до ведення з ними «відкритої війни». Під час занять Дмитрик лягав на підлогу й накривав себе зверху ковдрою. Поступово збільшувався час його перебування в штучній ізоляції від декількох секунд до 15-20 хвилин. Так, поступово, дитина навчився боротися зі своїм страхом, переживати його. Потім на заняття прийшла бабуся, і всі, взявши ковдру й посадивши усередину Дмитрика, розгойдували його. Дмитрик голосно кричав: «Я нічого не боюся! Я сильний! У мене все вийде!»

На груповій терапії була придумана невігадлива гра. Дмитрик стояв у центрі кола з 10 чоловік. Його завданням було боротися з усіма й вирватися за межі кола. Застосування даного психологічного прийому роботи зі страхами стимулюють у дитині сміливість, упевненість у собі й своїх можливостях. Крім цього, Дмитрик зрозумів, що він не самотній і всі його друзі готові надати йому допомогу й підтримку.

Фантазування

Не у всіх дітей страхи виражені конкретно. Бувають випадки, коли в дитини превалює невизначеність, непояснена тривожність і пригніченість емоцій. У таких випадках невротичну дитину можна попросити закрити очі й пофантазувати на тему «Як я уявляю свій страх». Не тільки уявити, як він виглядає і його розмір, але й чим він пахне, який страх на дотик. Дитині пропонують відчувати себе поряд із цим страхом і розповісти від його імені про свої відчуття, навіщо даний страх лякає людей. Нехай дитина від імені страху розповість самому собі, хто він, як від нього позбутися. Під час діалогів треба стежити за зміною інтонації дитини, адже саме тут можуть промайнути важливі спогади, що стосуються його основних внутрішніх проблем, з якими надалі необхідно працювати.

Працюючи із тривожними дітьми й дітьми, які випробовують різні страхи, необхідно використати спеціальні оцінки: максимально розгортаються критерії тієї або іншої оцінки, похвали, зауваження й одночасно гранично звужується й конкретизується сфера дії оцінного судження (оцінюється не вся діяльність відразу, а її окремі елементи, особливо успішні.) При цьому велика увага приділяється підтримці в групі атмосфери прийняття, безпеки, щоб дитина почувала, що його цінують поза залежністю від його успіхів. Важливим є формування такого відношення не тільки до оцінки, але до успіху, неуспіху, виграшу, програшу - до будь-якого результату. Саме це дозволяє зробити дітей вільними до власних успіхів і невдач. Для цього можна використати й жартівні змагання, у яких перемога або поразка достатньо відносні, не вимагають значних зусиль, легко переходять від однієї дитини до іншої.

Важливим напрямком цієї роботи є розвиток у дітей мотиву компетентності, прагнення бути не гірше інших, не миритися із власною «неповноцінністю».

Для розвитку зазначених мотивів варто використати ряд спеціальних прийомів. Один з них «Я не можу - я можу - я зумію». Суть його полягає в наступному. Якщо дитина

відмовляється виконувати завдання, говорячи, що він з ним не впорається, вихователь або психолог просить його виконати іншу дитину, що знає менше й не може впоратися із завданням, і зобразити таку дитину. Потім просить зобразити дитину, що зуміє впоратися із завданням. При цьому діти переконуються, що вони далеко просунулися від повного невміння й можуть, якщо спробують просунутися ще далі. Діти вимовляють «чарівне заклинання»: «Я не можу...»- і кожний по черзі говорить, чим йому важко це завдання; «Я можу...» - діти по черзі говорять, що вони можуть зробити; «Я зумію...» - кожний намагається сказати, наскільки він може виконати завдання. При цьому правильність або неправильність реплік дітей не коментується, підкреслюється тільки, що кожний чогось не вміє, чогось не може, і кожний зуміє, якщо захоче, домогтися просування вперед і бути не гірше інших.

Всі описані вище методи рекомендую застосовувати не окремо, а комплексно. Потрібно імпровізувати, підходити до кожній дитині індивідуально. Нехай він сам вибере, що йому більше по душі - малювання, твір розповіді або інсценівка страху. Це прекрасний початок для подальшої відвертої бесіди з дитиною про його внутрішні проблеми й переживання.

Робота зі зняття тривожності й страхів може проводитися безпосередньо в ході занять, коли використовуються окремі методи й прийоми, описані вище, а також у спеціальній групі. Ця робота буде мати ефект тільки при створенні сприятливих умов у родині й дитячому садку, де гарні відносини будуть підтримувати дитину.

Список використаної літератури

1. **Алябьева Е.А.** Психогимнастика в детском саду. - М.: Сфера, 2005. – 208с.
2. **Абрамова Г.С.** Возрастная психология. — М.: Академия, 1998. - 480 с.
3. **Андреева А.Д.,** Вохмянина Т.В., Воронова А.П., Чуткина Н.И. /Под ред. Дубровиной М.В. / Руководство практического психолога. Психическое здоровье детей и подростков. М., 1995. – 488с.
4. **Баскаков В.Ю.** Хрестоматия по телесно-ориентированной психотерапии и психотехнике. — М., 2000. – 264с.
5. **Бэндлер Р.,** Гриндер Д., Сатир В. Семейная терапия. - Воронеж: НПО "Модэк", 1993.
6. **Гарбузов В. И.,** Захаров А. И., Исаев Д. Н. Неврозы у детей и их лечение. – М.: Медицина, 1977. - 224с.
7. **Захаров А.И.** Предупреждение отклонений в поведении ребенка. - СПб., 1997. – 190с.
8. **Захаров А.И.** Детские неврозы. – СПб: Респект, 1996.- 192с.
9. **Захаров А.И.** Дневные и ночные страхи у детей. – СПб: изд-во «Союз», 2000. – 448с.
10. **Захаров А.И.** Как преодолеть страхи у детей. – М: Педагогика, 1998. – 109с.
11. **Леви В.Л.** Приручение страха. М.: Метафора, 2005. - 192с.
12. **Лютова Е.К.,** Моница Г.Б. Тренинг эффективного взаимодействия с детьми. — СПб.: Речь, 2001. – 190с.
13. **Макарова Е.Г.** Преодолеть страх, или Искусствотерапия. - М.: Издательство "Школа-Пресс", 1996. - 304 с.
14. **Макарова Л.,** Подвинцева Л. «Дитина – дорослий: Терапія відношень» // Шкільний психолог. – 2004. - №27-28. – 11-38с.
15. **Марковская И.М.** Тренинг взаимодействия родителей с детьми. - СПб: изд-во «Речь», 2002. – 150с.
16. **Прихожан А.М.** Тревожность у детей и подростков: психологическая природа и возрастная динамика. – М., 2000г. – 268с.
17. **Психокоррекционная** и развивающая работа с детьми. / Под ред. Дубровиной. – М., 1999. – 160с.
18. **Риман Ф.** Основные формы страха. - СПб.: Алетейа, 1998. – 336с.
19. **Семья** в психологической консультации. / Под ред. А. А. Бодалева, В. В. Столина. – М.: Педагогика, 1989. – 208с.
20. **Спиваковская А.С.** Профилактика детских неврозов. – М.: МГУ, 1998. – 200с.
21. **Спиваковская А.С.** Психотерапия: игра, детство, семья. Том 2. - ООО Апрель Пресс, ЗАО Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. - 464 с.
22. **Фесюкова Л.Б.** Воспитание сказкой. Харьков, 1997. – 378с.

ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВИХОВАНЦІВ ДИТЯЧОГО БУДИНКУ ДО НОВИХ УМОВ ЖИТТЯ

Якименко Асо́ль Петро́вна, практичний психолог-методист комунального закладу «Дитячий будинок № 4» м. Кривого Рогу

ВИВЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ВИХОВАНЦІВ

Вивчення особистості вихованців розпочинається з контакту з притулком та вивчення біографічних, медичних та інших документів дитини, потім проводиться медичне та психодіагностичне обстеження дитини. За результатами всебічного вивчення особистості вихованців складається картка потреб дитини, яка являється своєрідним відправним пунктом для складання психолого-педагогічних програм.

Для психодіагностичного обстеження дитини використовуються різні методики. Добре спрацьовують різновиди проєктивних методик, зокрема, малюнкові (варіації «Малюнку сім'ї», «Неіснуюча тварина», «Автопортрет» та ін.).

Найменш ефективні - вербальні, так як словник вихованців часто збіднений, обмежений побутовою лексикою. Але вербальні методики, де вихованцям лексика не нав'язується, і вони мають змогу висловлюватись на своєму рівні, спрацьовують досить ефективно, наприклад такі:

- автобіографія;
- твори за різною тематикою ;
- листи різним людям, в т.ч. і уявним.

Такі письмові роботи дають великий обсяг інформації про внутрішній світ дитини, її устремління, цінності, рівень сформованості учбових навичок.

Організація психолого-педагогічного спостереження

З моменту прибуття дитини в дитячий будинок за нею здійснюється психолого-педагогічне спостереження, яке має за мету вивчення її поведінкових особливостей в різноманітних життєвих ситуаціях життєдіяльності. Дані про зміни в поведінці та емоційного стану вихованців фіксуються вихователями груп в щоденнику психолого-педагогічних спостережень кожен день. Це дозволяє всім вихователям, які змінюють один одного по зміні, і психологу мати інформацію про важливі події в дитячому колективі і психічні реакції дітей на ці події. Вимоги до заповнення спостережень – об'єктивність, безоціночність, детальність, регулярність, хронологічність – виходять із завдань оперативної передачі психолого-педагогічного досвіду, отриманого в результаті спостережень і педагогічної взаємодії з групою.

Дуже добре зарекомендувала себе в умовах дитячого будинку методика Стотта «Карти спостережень». В основі цієї методики лежить фіксація дезадаптованої поведінки за наслідками тривалого і систематичного спостереження за дитиною. Психолог здійснює це спостереження в тісному контакті з вихователями груп і іншими педагогічними працівниками дитячого будинку. Така опора на досвід людей, що протягом тривалого часу постійно спілкуються з дітьми, спостерігають їх в самих різних життєвих ситуаціях, є в роботі психолога вельми істотною. Зазвичай багатством цього досвіду педагоги користуються інтуїтивно, і передача його (наприклад, новому вихователю) виявляється достатньо складним завданням. Карта спостережень Стотта полегшує таке завдання.

Нейтралізація механізмів психологічного захисту

Подолання порушення уявлень дитини про свої відносини з соціумом полягає не в зламі вищевказаного механізму захисту, а в тому, щоб його нейтралізувати. В зв'язку з цим дуже важливим є вміння педагога знаходити необхідні шляхи, які дозволили б контактувати з дитиною, минаючи бар'єр її критичного бачення. Перевиховування таких дітей слід починати зі зміни їхньої системи ставлення до себе і інших. Система цих ставлень, як правило, характеризується конфліктністю, негативними переживаннями, тривожністю. Необхідно створити навколо такої дитини атмосферу доброзичливості, попередити або зняти конфліктність з педагогами і групою. Це дозволить зменшити напругу, настороженість

новоприбулої дитини в відносинах з вихователем, створить у неї уявлення про нерациональність включення захисних механізмів. Тоді загострене почуття упередженості до ролі педагогів почне поступово знижуватись, тому що щезнуть ті негативні переживання, які його провокували.

Для того, щоб дитина не відчувала негативних емоційних переживань, пов'язаних з невдачами в різних видах діяльності, вихователю в перші 1,5-2 місяці необхідно уникати оціночних суджень в адресу вихованця і зупиняти такі спроби з боку однолітків (наскільки це можливо і в неявній формі). Доцільно також зменшити вимоги до дитини, "не помічати" її негативні дії (де можливо), активно підкреслюючи її позитивні прояви, кожний успіх.

Щоб збільшити ефективність педагогічного впливу, необхідно враховувати такий важливий фактор, як вплив групи однолітків, а також педагогічного колективу в цілому. Необхідно допомогти вихованцю зайняти в групі таку позицію, яка б дозволила дитині впевнитись, що вона в групі прийнята, але потребує корекції деяких своїх поведінкових реакцій. Тут підходить основне правило: «Ти хороша особистість, але твоя поведінка іноді тобі зраджує».

Створення оціночних ситуацій

Нейтралізація захисного механізму вихованця є необхідною, але не достатньою умовою формування адекватного ставлення до себе і інших й бажання самовдосконалення. Для корекції порушених особистісних ставлень слід створити вихованцю особливі умови при виконанні ним різних форм діяльності (навчання, гра, праця і т. ін.), перш за все, слід зайнятись організацією ситуацій для формування у дитини адекватного еталону оцінювання, щоб оцінка при цьому не нав'язувалась педагогом і не сприймалась як тиск зовні. Формування такого еталону оцінювання відбувається поступово в процесі включення дитини в активну діяльність групи. Таким чином, вона оцінює себе і інших сама, її і самих себе оцінюють інші, причому з різною мірою об'єктивності, що дає змогу вибрати найбільш адекватний, «справедливий» еталон. Все це створює у дитини ілюзію незалежності від обмежень з боку дорослих, формує позитивну установку на прийняття нового соціуму. Така ілюзія необхідна, щоб не розпочалась дія психологічного захисту. Той факт, що оцінки однолітків мають широкий діапазон – від негативних до позитивних – і будуть часто далекі від адекватних, багаті на протиріччя, послужить для дитини стимулом до пошуку об'єктивних критеріїв оцінки своєї поведінки і своєї особистості в цілому.

Для організації оціночних ситуацій в освітньо-виховній роботі дитячого будинку є широка нива діяльності.

Підсумок дня. Кожен день перед сном діти, організовані вихователем, аналізують і оцінюють прожитий день: удачі, помилки, сумніви, тривоги, планують завтрашній. В процесі такого обговорення дається оцінка дітьми дій своїх товаришів, власних дій.

Включення дитини в різні *змагальні види діяльності* також дозволяє їй співвідносити свої успіхи і можливості з результатами інших дітей.

Введення елементів *самоврядування* дозволяє реалізувати індивідуальний підхід при пропорційному розділенні групових обов'язків і доручень, формувати організаційні здібності і навички самоконтролю. Ситуація, коли вихованці самі собі розподіляють завдання і доручення, питають про їхнє виконання у товаришів, відповідають перед ними за виконання їхніх вимог, виховує у дитини інтерес до різних видів діяльності і, знов таки, підштовхує її до аналізу отриманих результатів – як своїх власних, так і чужих.

Також гарний ефект має *гра в групі «Я - очима друзів»*. За згодою і по черзі вибирається учасник гри, якому одногрупники пишуть листівки (можна анонімні), з однієї сторони аркушу відмічаючи позитивні і цінні риси даної особистості, з іншої – все те, що потребує виправлення. Ці листівки збираються педагогом, який повинен продивитись їх, щоб прибрати листівки з образливими висловлюваннями, які можуть травмувати волонтера, після цього зачитуються вголос. Як правило, ця гра дуже подобається підліткам, як молодшим, так і старшим, і досягає декількох додаткових важливих ефектів, окрім корекції ставлення до нового соціального середовища.

Цікавим як для дітей, так і для вихователів є проведення акції «Лист від Діда Мороза». Під Новий рік з рук директора діти отримують новорічну святкову пошту, в тому числі, листи від Діда Мороза. Листи пишуться з урахуванням індивідуальних особистісних якостей вихованців і несуть корекційну функцію. Ця акція дозволяє вихователям сумісно з психологом проаналізувати позитивні сторони особистості дитини, на які можна спиратись надалі в педагогічній корекції, а дітям поглянути на себе очима іншої особистості, як уявної – Діда Мороза, так і при обговоренні реальної – своїх одногрупників, вихователя.

Структура листів від Діда Мороза:

1. Привітання з ім'ям дитини.
2. Поздоровлення зі святом.
3. Похвала (підкреслення позитивних якостей та особистісних досягнень).
4. Побажання на майбутнє (позитивна мотивація та заохочення).

Організація індивідуальної дозованої допомоги в учбовій діяльності

Одним з самих важливих напрямків корекційної роботи є організація індивідуальної дозованої допомоги в учбовій діяльності. Необхідно враховувати, що допомога однолітків в цій ситуації великого позитивного ефекту не дає, оскільки такий крок не являється психологічно вивіреним. Якби б труднощі в навчанні не мала дитина, якби б низькі оцінки не отримувала дитина з порушенням ставлення до школи, захисний механізм не дасть їй погодитись з тим, що вона в чомусь гірша за своїх однолітків.

Сам факт, що хтось із однолітків буде щось їй пояснювати, що дитина буде в позиції учня, а одноліток в позиції вчителя, вищого, буде сприйматись негативно. Тому допомогу в навчанні необхідно налагоджувати силами старших дітей та вихователів, інших дорослих спеціалістів. Той факт, що допомогу буде надавати старша людина, перетворює заняття в престижні і приємні. Тим більше, що учбова мотивація у таких дітей, як правило, сформована або сформована недостатньо, і на перший план під час таких занять виходять ігрові і комунікативні потреби.

Часто діти шкільного віку, які взагалі не вмюють читати, не признаються в цьому одразу, кажучи, що “це мені зараз не потрібно”, що “трохи забув, а взагалі вмюю” і т. ін. Тому організація таких занять необхідна. І наявність вчителя-дефектолога для корекційно-розвивальної роботи з вихованцями шкільного віку важко переоцінити.

Але, на жаль, економічні умови сьогодення такі, що за штатним розписом дитячого будинку ставки таких спеціалістів, як вчитель-логопед та вчитель-дефектолог анульовані, а ставка практичного психолога скорочена до 0, 5.

Висновки

Вивчення особистості вихованця, включення його в активне життя нового колективу, корекція порушених уявлень дитини про свої відносини з соціумом являються основоположними напрямками реабілітації її особистості. І робота ця потребує спільних координованих зусиль всього колективу закладу – як педагогічного, медичного, так і технічного.

Список використаної літератури:

1. **Брязгунов И.П.,** Касатикова Е.В. Непоседливый ребенок, или все о гиперактивных детях. - М.: Изд-во Института Психотерапии, 2001. - 96 с.
2. **Бурменская Г.А.,** Карабанова О.А., Лидерс А.Г. Возрастно-психологическое консультирование: Проблемы психологического развития детей. - М.: Изд-во МГУ, 1990.
3. **Гарбузов В.И.** Практическая психотерапия, или Как вернуть ребенку и подростку уверенность в себе, истинное достоинство и здоровье. — СПб.: Сфера, 1994.
4. **Окленд В.** Окна в мир ребенка: Руководство по детской психологии/ Перев. с англ. - М.: Независимая фирма "Класс", 2000.- 336 с.
5. **Рабочая** книга школьного психолога / Под ред. И.В.Дубровиной. - М.: Просвещение, 1991.
6. **Баркли Р.Л.,** Кристина М. Бентон. Ваш непослушный ребенок. - С-Пб.: Питер 2004.

